

Natuur- en duurzaamheidseducatie in Zwolle

Beleidsevaluatie en adviesrapport

SME

Colofon

In opdracht van

Gemeente Zwolle
Contactpersoon: Anouk Kruizinga, Adviseur Recreatie, Spelen en Natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE)

Opgesteld door

SME
Yvette van Gastel, Thijs van der Meulen & Hak van Nispen
meulen@sme.nl /+31 6 41612257

Utrecht, 05 september 2025

Dit rapport is opgesteld door SME in opdracht van gemeente Zwolle. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden gebruikt zonder voorafgaande toestemming van deze partijen.

Inhoud

Samenvatting 4

1. Inleiding 8

1.1 Aanleiding 8

1.2 Onderzoeksopzet en beoogd resultaat 8

1.3 Afbakening 9

2. Huidige situatie Natuur- en Duurzaamheid Educatie 10

2.1 Landelijke beeld NDE(-centra) 10

2.2 De rollen van het NDE 10

2.3 Relevantie evaluatierapport 12

3. Onderzoeksresultaten 13

3.1 Evaluatie koers NME 13

3.2 Evaluatie NDE-netwerk 14

4. Analyse en conclusie 16

4.1 De regisseursrol van de gemeente 16

4.2 Het Natuur- en duurzaamheidseducatie 'Netwerk' 17

4.3 De vraag van het onderwijs 19

4.4 Het profiel van Zwolle: De Betrekker van de Samenleving 19

4.5 Organisatie 20

4.6 Financieel 21

4.7 Conclusies 22

5. De scenario's 26

5.1 Denkrichting 1: NDE als op zichzelf staand doel 27

5.2 Denkrichting 2: NDE als middel om brede welvaart te bevorderen 28

5.3 Financieel plaatje 31

6. Advies 34

Bijlage I. Overzicht interviews 36

Bijlage II. Overzicht onderzochte documenten 37

Bijlage III. Resultaten 38

Samenvatting

Introductie

Zwolle heeft een lange geschiedenis met natuur en milieueducatie. Het programma 'Zwolle gaat voor groene (blauw)vingers; Koers op Natuur- en Milieu Educatie (NME)' (hierna Koers NME) maakt onderdeel uit van de groene agenda gemeente Zwolle (2015-2025). De incidentele middelen (€76.000/jaar stoppen per 1 januari 2026. In de raadsbrief van 4 juli 2024 is de voortgangsrapportage van Koers NME weergeven. Daarin is aangegeven; '*De NME-koers willen we* [..] *voortzetten*. *De aankomende tijd wordt verder gewerkt aan het programma voor NME* [..]'

Door de evaluatie van het NDE-beleid (in plaats van NME wordt NDE gebruikt: natuur- en duurzaamheidseducatie) wil de gemeente zicht krijgen op de stand van zaken en mogelijke scenario's.

Het onderzoek daartoe is uitgevoerd door adviesbureau SME. In het onderzoek hebben zij een bureaustudie uitgevoerd, interviews gehouden en een enquête uitgezet.

Resultaten

Bij de resultaten is gekozen voor een feitelijk beeld van de realisatie van de voorgenomen ambities en doelstellingen. Dit beeld is grotendeels gebaseerd op de voortgangsrapportage van juli 2024. Gevolg is een feitelijke beschouwing van de in 2021 gezette doelstellingen en of deze gehaald worden. Hierop aansluitend, de interviews en enquête resultaten brachten nuances aan het ontstane beeld en gaven tevens zicht op een mogelijk vervolg van het NDE in Zwolle.

De belangrijkste resultaten zijn:

- De aanpak en realisatie van Koers NME is effectief en efficiënt. Dit ondanks dat de regie met beleidsadvies, makelaar en programmeur nog in ontwikkeling is.
- Ondanks dat het aanbod inzichtelijk en vindbaar is, wordt het niet of nauwelijks vraaggericht ontwikkeld.
- De netwerken van vraag (m.n. onderwijs) en aanbod (partijen in de samenleving) zijn in opbouw, maar vormen nog geen collectieve samenwerking om NDE een stevige impuls te geven, de werkwijze is nog te ad hoc.
- Op andere domeinen, zoals energie en klimaat of kunst en cultuur, is er veel in beweging en bestaat een robuuste ondersteuning structuur. Hier worden kansen gezien voor het NDE om bij aan te haken en bij te dragen.

Scenario's

Op basis van onderzoek en resultaten zijn 4 scenario's ontwikkeld, deze zijn op pagina 7 verder uitgewerkt. Hieronder een beknopte toelichting plus de gelden:

Tabel 1 Beknopt overzicht Scenario's

Denkrichting 1: NDE is een op zichzelf staand doel.	
Scenario 1:	Regie NDE bij gemeente belegd (optimalisatie huidige werkwijze)
Scenario 2:	Regie is extern belegd

Denkrichting 2: NDE als middel om Brede Welvaart in Zwolle te bevorderen	
Scenario 3:	NDE als middel voor de ontwikkeling Brede Welvaart op alle duurzaamheidsthema's en in samenhang met andere onderwerpen
Scenario 4:	NDE als middel voor de ontwikkeling van Brede Welvaart met educatie, communicatie, participatie en recreatie

In scenario 2 zou de regie extern bij Nooterhof belegd kunnen worden. Nooterhof, die ook door de gemeenten wordt gesubsidieerd, zou dit graag willen. In scenario 3 en 4 wordt een veel bredere samenwerking op Brede welvaart ontwikkeld en wordt voor onderwijs en samenleving een scala aan onderwerpen ondersteund met NDE, denk aan de Energietransitie, Klimaatadaptie, Voedsel etc. Deze verbreding zal onder regie van de gemeente Zwolle zijn.

In financiële zin is het zo dat het incidentele budget van €76.000 op 1 januari 2026 stopt. Het structurele budget bedraagt €134.633.

Hieronder het budget van de 4 scenario's voor 2026, de jaren daarna moet rekening gehouden worden met inflatiecorrectie (zie hoofdrapport).

Tabel 2 Financieel overzicht Scenario's

Denkrichting 1: NDE is een op zichzelf staand doel.		
Scenario 1:	Structureel	€138.672
	Incidenteel	€ 0
Scenario 2:	Structureel	€149.684
	Incidenteel	€ 50.000

Denkrichting 2: NDE als middel om Brede Welvaart in Zwolle te bevorderen		
Scenario 3:	Structureel	€ 161.758
	Incidenteel	€ 75.000
	Platform integraal aanbod	€ 50.000
Scenario 4:	Structureel	€ 176.687
	Incidenteel	€ 100.000
	Platform integraal aanbod	€ 50.000

Analyse en Advies

- Het beeld is dat Koers NME als beleid en de uitvoering met een makelaar een toekomstbestendige en effectieve werkwijze is, dat nog niet alle capaciteit op orde was en de netwerken nog niet zo functioneren als mogelijk is doet daar niets af aan. Er is één partij (Nooterhof) die de regie over zou willen nemen, in het onderzoek is niet gebleken dat zij met de huidige 3 fte en het Nooterhof netwerk ook NDE effectief en effectiever dan de gemeente zouden kunnen realiseren op dit moment. Daarmee vervalt voor dit moment scenario 2. Mocht de Nooterhof zich verder ontwikkelen, dan kan het interessant zijn om de regie op den duur bij hen neer te leggen. Zodoende dient de situatie daar gemonitord te worden.
- Doorontwikkelen in denkrichting 2 dat NDE middel is om te werken aan Brede Welvaart lijkt een lonkend perspectief.
    - De samenwerking met de 5 stadsboerderijen en andere maatschappelijke partners als ROVA, Waterschap, NMO, Stadskamer zou sterker aangehaald kunnen worden. Dit vergoot de toegevoegde waarde van NDE voor de samenleving, onderwijs en de stad.
    - Afstemming aanbod vanuit verschillende thema's (gezondheid, voedsel, cultuur, techniek erfgoed en dergelijke)
- De financiën is na het wegvallen van de €76.000 per 1 januari 2026 te bescheiden om de ambities van Koers NME te kunnen realiseren. Doorgroei naar scenario 3 of 4 betekent ook groei in budget voor coördinatie en activiteiten. Omdat gewerkt wordt aan integraal aanbod voor onderwijs (en samenleving) lijkt de ontwikkeling van een gezamenlijk platform functioneel.

Ons advies als onderzoeker is met scenario 1 te starten en de weg in te slaan naar scenario's 3 of 4. Daartoe is een verhoging van budget voor coördinatie en voor activiteiten nodig. Hiermee gaan de netwerken van vraag en aanbod beter draaien en is het reëler dat de ambities uit Koers NME worden gerealiseerd. Dit is uitgewerkt in zes adviezen:

ADVIES 1:	Zet in op de ingeslagen koers en blijf aan het NDE netwerk bouwen. Begin bij het eerste scenario. Eventueel zou de makelaar de Nooterhof als uitvalsbasis kunnen gebruiken, om zo het contact tussen hen en de gemeente te sterken.
ADVIES 2:	Betrek het volledige NDE netwerk en breng verbinding tussen vraag- en aanbod.
ADVIES 3:	Maak gebruik van de bestaande netwerken binnen zowel het onderwijs als het NDE veld en breder.
ADVIES 4:	Verbind het Natuur- en duurzaamheidseducatie met andere domeinen, zowel intern als in het veld. Verbreed vanuit scenario 1 naar scenario 3 en daarna 4.
ADVIES 5:	Zodra scenario 3 is gerealiseerd dient het NDE verder te kijken dan educatie. Zet in op scenario 4 en focus op zowel educatie als participatie en recreatie.
ADVIES 6:	Behoud structurele financiële ondersteuning maar geef ruimte voor incidentele bijdragen.

Scenario's voor natuur- en duurzaamheidseducatie in Zwolle

Denkrichting 1: NDE als op zichzelf staand doel

1 Regie bij de gemeente – optimalisatie van de huidige strategie

Regie en strategie

- **Gemeente** voert beleid en NDE uit en jaagt aan
- Vanuit de Nooterhof
- Community waarbij vraag en aanbod nauwer met elkaar worden verbonden

Aanbod

- Huidige wijklocaties + niet-locatiegebonden lokale en regionale aanbieders
- Aanbod op 1 (online) plek optimaliseren
- Financiële ondersteuning voor aanbieders
- Wijklocaties behouden hun wijkfunctie
- Sturing door relevante locaties te specialiseren
- **Extra-curriculair aanbod**

Vraag

Nadruk ligt op het **primair onderwijs**

- Community tussen onderwijsinstellingen onderling **Website** natuureducatie van Zwolle **optimaliseren**

Financiën - Structureel **€138.672**

2 Regie bij de samenleving en uitbreiding aanbod

Regie en strategie

- **Nooterhof** voert uit en jaagt aan
- Beleid blijft bij de gemeente
- Community waarbij vraag en aanbod nauwer met elkaar worden verbonden

Aanbod

- Huidige wijklocaties + niet-locatiegebonden lokale en regionale aanbieders
- Aanbod op 1 (online) plek optimaliseren
- Financiële ondersteuning voor aanbieders
- Wijklocaties behouden hun wijkfunctie
- Sturing door relevante locaties te specialiseren
- **Vraaggericht** aanbod, op basis van **kerndoelen**
- Actief **nieuwe relevante plekken** betrekken
- **Meer verbinding en uitwisseling** in het NDE-netwerk

Vraag

- **Primair onderwijs én voortgezet onderwijs**
- Community tussen onderwijsinstellingen
- De **vraag vanuit het onderwijs** inzichtelijk maken

Financiën - Structureel **€149,684**

Denkrichting 2: NDE als middel om brede welvaart te bevorderen

3 Bredere duurzaamheidsthema's actief integreren in NDE

Regie en strategie

- NDE draagt bij aan **brede welvaart op 5 domeinen**
- Regie bij **verschillende portefeuillehouders** binnen de gemeente
- Samenwerking met Stadkamer **stimuleren**

Aanbod

- NDE integreren met cultuur, techniek en overig aanbod op **één online platform**
- Verschillende thema's zijn **integraal verweven**
- Wijklocaties behouden wijkfunctie, maar hebben **activiteiten op alle brede welvaartthema's**

Vraag

- **Primair onderwijs, voortgezet (speciaal-) en vervolgonderwijs en buitenschoolse opvang**
- Community tussen onderwijsinstellingen onderling
- De **vraag vanuit het onderwijs** inzichtelijk maken
- **Onderwijs betrekken** bij het ontwikkelen van (interdisciplinair) aanbod

Financiën - Structureel **€161.758**

4 NDE omvat ook participatie en recreatie

Regie en strategie

- NDE draagt bij aan **brede welvaart op 5 domeinen**
- Regie bij **verschillende portefeuillehouders** binnen de gemeente
- Samenwerking met Stadkamer **intensiveren; thema's meer in samenhang aanbieden**

Aanbod

- NDE integreren met cultuur, techniek en overig aanbod op **één online platform**
- Verschillende thema's zijn **integraal verweven**
- Wijklocaties behouden wijkfunctie en verbreden naar **participatie en recreatie**
- Geïntegreerde diensten en producten ter bevordering van brede welvaart

Vraag

- **Primair onderwijs, voortgezet (speciaal-) en vervolgonderwijs en buitenschoolse opvang**
- Community tussen onderwijsinstellingen onderling
- Samen met het onderwijs aanbod ontwikkelen.
- Sluit aan bij '**een leven lang leren**'
- Vraag vanuit **inwoners en organisaties**

Financiën - Structureel **€176,687**

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De gemeente Zwolle heeft een lange en dynamische geschiedenis met natuur- en milieueducatie (NME). Van het Park Ecodrome, dat in 2012 werd gesloten, tot aan de oprichting van Stichting Nooterhof in 2022 en de inzet van makelaars en programmacoördinatie in samenwerking met Natuur en Milieu Overijssel (NMO) — NME is al jarenlang onderdeel van het Zwolse educatie- en duurzaamheidsbeleid. Sinds eind 2021 werkt de gemeente aan de uitvoering van de 'Koers NME', ondersteund door tijdelijke middelen (€90.000 per jaar in 2022 en 2023). Voor 2025 is een eenmalig bedrag van €76.000 beschikbaar gesteld om een transitie in te zetten richting een meer samenhangend en toekomstbestendig beleid.

In de gemeentebegroting 2025 is opgenomen dat wordt ingezet op de "*voortzetting van de NME-koers*" en dat onderzocht wordt "*of de coördinatiefunctie bij een andere partij dan de gemeente belegd kan worden*". Doel is om NME robuuster te organiseren en beter te verankeren in de Zwolse samenleving.

Tegelijkertijd erkent de gemeente in de raadsbrief van 2 juli 2024 het strategisch belang van NME, waarbij wordt gesteld:

> "*Natuur- en Milieueducatie (NME) is gericht op een grotere betrokkenheid, bewustzijn én gedragsverandering bij inwoners van Zwolle, en bij kinderen in het bijzonder. NME levert daarmee een bijdrage aan de maatschappelijke opgaven waar de stad voor staat, waaronder de energietransitie, de klimaatopgave, circulariteit, duurzaamheid en biodiversiteit.*"

Zwolle is daarbij, aldus de raadsbrief, "een groene en betrokken gemeente, waar veel belangstelling en ideeën zijn voor natuur- en duurzaamheidsprojecten. Tevens is nog veel te bereiken op het vlak van bewustwording en positief gedrag richting de omgeving."

Met deze evaluatie wil de gemeente inzicht krijgen in de voortgang en effectiviteit van de huidige koers en verkennen welke scenario's er mogelijk zijn voor de toekomstige organisatie van NDE in Zwolle. Daarbij wordt nadrukkelijk gekeken naar hoe het beschikbare structurele budget vanaf 2026 (€134.633 per jaar) zo efficiënt en doelgericht mogelijk kan worden ingezet.

1.2 Onderzoeksopzet en beoogd resultaat

Onderzoeksopzet

De beleidsevaluatie is gedaan op basis van de resultaten van een bureaustudie, interviews met belanghebbende partijen en een enquête. De bureaustudie diende, maar niet uitsluitend, als basis voor de beleidsevaluatie van het, zoals in het 'Koers NME' beschreven, beleid. De interviews dienden een dubbele functie. Doormiddel van de interviews en groepsgesprekken is er getracht om de belanghebbenden bij elkaar te brengen. Op die manier werden wij, maar ook zij geïnformeerd van datgeen wat er in Zwolle op het gebied van NDE gebeurt. Op basis van de interviews, zowel als de evaluatie, zijn vier scenario's opgesteld. Hiernaast zijn tijdens de interviews de belanghebbende partijen ook direct meegenomen in mogelijke veranderingen van beleid en werkzaamheden. Er is dus een eerste aanzet gedaan tot het creëren van draagvlak onder deze partijen.

Beoogd resultaat

Binnen het beleidsstuk *Koers NME: Zwolle gaat voor groene (blauw) vingers* zijn verschillende doelstellingen en gewenste resultaten geformuleerd. In deze beleidsevaluatie is getoetst in hoeverre deze doelen gerealiseerd zijn en of het ingezette beleid bijdraagt aan een effectieve en efficiënte uitvoering van natuureducatie (NDE) in Zwolle. De evaluatie is uitgevoerd op basis van een bureaustudie en gesprekken met relevante stakeholders. Vanuit deze bronnen is niet alleen teruggeblikt, maar is ook gekeken naar toekomstige kansen: waar ligt ruimte voor verbetering of versterking van het beleid? De gesprekken boden daarbij waardevolle inzichten in het functioneren van het huidige systeem én mogelijke verbeterslagen. Deze bevindingen zijn gebundeld in een viertal scenario's. Op basis van het voorkeursscenario kan de gemeente Zwolle besluiten om het beleid aan te passen of te versterken, in relatie tot samenwerking en doelmatigheid.

1.3 Afbakening

Deze evaluatie richt zich specifiek op het gevoerde beleid zoals beschreven in het document Koers NME. SME heeft zich daarbij beperkt tot relevante beleidsdocumentatie en beschikbare voortgangsrapportages, aangevuld met concrete voorbeelden van behaalde resultaten. In totaal zijn 60 documenten[1] geanalyseerd.

Om de beleidspraktijk goed in kaart te brengen is daarnaast gekozen voor een kwalitatieve verdieping via interviews en groepsgesprekken. SME heeft in totaal 14 gesprekken gevoerd met betrokken partijen binnen het Zwolse netwerk. Deze gesprekken vonden waar mogelijk fysiek plaats.

Om het beeld verder aan te scherpen is een aanvullende enquête uitgezet onder betrokken organisaties. Deze is verspreid binnen het NDE netwerk Zwolle. Dit zijn alle partijen die in meer of mindere mate bijdragen aan het NDE-aanbod in Zwolle. Op de enquête zijn 8 reacties gekomen.

De evaluatie is thematisch afgebakend tot drie centrale onderdelen van het NDE-beleid: de regie en strategie rondom NDE, het aanbod van NDE in de stad en de mate waarin het onderwijs hiervan gebruik maakt.

[1] Van deze 60 documenten zijn er 31 documenten meegenomen tijdens de analyse.

2. Huidige situatie Natuur- en Duurzaamheid Educatie

2.1 Landelijke beeld NDE(-centra)

Natuur en milieueducatie (NME) is begonnen als natuureducatie in het begin van de vorige eeuw. In de jaren zeventig van de vorige eeuw is daar milieueducatie bijgekomen en sinds ongeveer de eeuwwisseling hebben we het over natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE). Met de duurzaamheidseducatie zijn ook de sociaaleconomische thema's erbij gekomen.

Binnen de rijksoverheid zijn de ministeries van LNV en I&W het meest betrokken. Wat opvalt is dat het ministerie van OCW hier niet actief bij betrokken was. OCW maakt de kerndoelen voor het onderwijs en de scholen kunnen daar vervolgens vanuit de onderwijsvrijheid zelf invulling aan geven. Het ministerie van OCW bemoeit zich niet met specifieke thema's. De vakministers zijn vervolgens vanuit hun beleidsdossiers aan de slag om hun onderwerp in het onderwijs te krijgen. Dit heeft geleid tot programma's als Duurzaam Door (2013, 2017), NME Nota kiezen, leren meedoen (2008) Leren voor Duurzame Ontwikkeling (2004) Leren voor Duurzaamheid (2000), NME extra impuls (1996), NME impuls (1992) en Kaderplan NME (1988). En daarnaast zijn er thematische programma's zoals vanuit LNV Jong Leren Eten en vanuit VWS Gezonde School.

Landelijk beeld is dat voorheen de provincies zorg droegen voor de coördinatie van NME in hun provincie, eind jaren negentig was er een groot verschil tussen de provincies, in Overijssel was de belangrijkste partij Natuur en Milieu Overijssel (NMO). Landelijk beeld is dat sinds het natuurdossier gedecentraliseerd is naar de provincies, de relatie met NME-organisaties geïntensiveerd is. NMO is de provinciale natuur- en milieufederatie. De rol van de federaties is de coördinatie van de natuur- en milieuorganisaties, de rol verschilt sterk per provincie. NMO verbindt bewoners, overheden en bedrijven voor een groene leefbare en veerkrachtige provincie..

Voor gemeenten geldt dat NDE geen kerntaak is, dat neemt niet weg dat NDE een grote bijdrage heeft aan de kerntaken van gemeenten zoals klimaat, energie, duurzaamheid, sociaal domein e.d. De taak van de gemeenten betreffende het onderwijs is gericht op (1) onderwijshuisvesting, (2) voorkomen van onderwijsuitval en dus handhaving van de leerplicht, (3) jeugdzorgen (4) het overleg met besturen en directies over de vorige onderwerpen in de zogenaamde 'Lokale Educatieve Agenda (LEA)'. Ook voor gemeenten geldt dat zij inhoudelijke dossiers zoals biodiversiteit, klimaat, energie, afval etc. graag in het onderwijs terug wil zien. Vandaar dat zij programma als Schooltuinieren, kinderboerderijen en lokale NDE-centra ondersteunen.

In Nederland zijn ongeveer 140 NDE-centra die de scholen en soms de samenleving in 200 van de 342 gemeenten ondersteunen. Ongeveer 1/3 van deze NME-voorzieningen is een gemeentelijke afdeling of centrum en ongeveer 2/3 is een stichting die in het merendeel van de gevallen subsidie ontvangt van de gemeente. De landelijke organisatie voor NDE is GDO (Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling).

2.2 De rollen van het NDE

Veel van de NDE-centra zijn bekend in de gemeenten doordat zij naast natuureducatie ook een kinderboerderij, moestuin of horeca hebben. Veel (groot)ouders zijn er met hun jonge (klein)kinderen geweest en veel kinderen hebben er herinnering aan uit hun basisschooltijd. Veel centra hebben een

actieve sociale rol voor de buurt, zoals vrijwilligerswerk, dagbesteding, bestrijden eenzaamheid e.d. Maar er zijn ook centra die als duurzaamheidscentrum de buurt informeren over energie, klimaat en biodiversiteit. Hieronder gaan we in op de type NDE-voorzieningen.
Door de oogharen kan een viertal 'profielen' of 'rollen' gedistilleerd worden. Dat zijn de volgende rollen:

- De ondersteuner van het onderwijs
- De procesbegeleider van het onderwijs
- De betrekker van de samenleving
- De transitie ondersteuner

Me de aanpak van Zwolle met een beleidsadviseur, makelaar en programmeur zit Zwolle voor NDE nu voornamelijk op de eerste twee rollen. Als je daarbij andere dossier van de gemeente meeneemt en de inzet van bijvoorbeeld Milieuraad, natuurplatform, Groene Loper, Nooterhof dan komt ook de derde rol erbij.

Type 1: ondersteuner basisonderwijs/ groene inspirator

Dit is veelal een type NDE-centrum of -dienst die veel contact heeft met de scholen als het gaat om groene activiteiten, inzet van vrijwilligers voor die activiteiten en het aanbieden van lesmaterialen en leskisten over natuur, milieu en duurzaamheid. Dit type centrum is sterk verbonden met de locatie (veelal met moestuin en kinderboerderij). Zij zijn actieve ondersteuner van de leerkracht in voornamelijk het basisonderwijs. Voorbeeld NME Wolfslaar Breda, NME Den Haag,

Type 2: ondersteuner en procesbegeleider onderwijs

Dit type NDE-centrum of -dienst maakt meer onderscheid tussen de locatie en de functie van NDE. Waar mogelijk wordt aan de leerkrachten in het basisonderwijs en docenten in het voortgezet onderwijs en mbo ondersteuning geboden op de onderwerpen waar de school, leerkracht of docent om vraagt. Daarbij gaat het niet alleen om lesmaterialen en locaties maar ook om ondersteuning bij het opzetten van projectweken, samenwerking met maatschappelijke partners en soms veranderprocessen naar een duurzame school als begeleider van het Eco-Schools programma. Het centrum heeft een goed beeld van wat een duurzame school kan zijn en werkt met de Sustainable development goals en de Whole School Approach. Voorbeeld: NME De Bastei Nijmegen, NME Arnhem

Type 3: begeleider onderwijs en samenleving (van educatie naar sociaal leren en participatie)

Dit type NDE-centrum of-dienst combineert educatie, communicatie en participatie als instrumenten voor duurzaamheid. Je ziet dat dergelijke centra ook actief zijn in de energietransitie zoals energieloket en mensen betrekken met energiecoaches, bestrijden energiearmoede, energiemarkten, wijkuitvoeringsplannen, wijk van het aardgas af, etc. Sommige centra zijn ook heel actief om de gemeente groener en schoner te maken met campagnes, acties, ondersteunen van buurtinitiatieven of zelf beheren van stukken buurtgroen. Voorbeeld CNME Maastricht, Natuurstad Rotterdam

Type 4: transitie-ondersteuners

Dit type NDE-centrum of -dienst is sterk verbonden met gemeentelijke dossiers zoals klimaat energie, biodiversiteit, circulair, vergrijzing, tegengaan eenzaamheid bij ouderen etc. Zij zijn echter niet allen een 'gemeentelijk instrument'. Zij verbinden ook de lokale/regionale netwerken van ondernemers, overheid, onderwijs en omgeving, zodanig dat deze spelers samen de transitie vormgeven en nieuwe oplossingen uitdenken. Als centrum ben je dan voornamelijk gastheer en facilitator. Voorbeeld: RCE Friesland, NMCX Haarlemmermeer.

2.3 Relevantie evaluatierapport

Alvorens de onderzoeksresultaten te presenteren, deze te analyseren en op basis daarvan scenario's weer te geven staan wij nog ene stil bij de relevantie dit evaluatieonderzoek en deze rapportage daarvan.

- Het evaluatierapport heeft gekeken naar de uitvoering van *Koers NME*. Het koersdocument is het vastgesteld beleid en is voor nu en de toekomst de Koers waar op ingezet wordt.
- Gemeente wilde met het evaluatieonderzoek zicht krijgen waar we staan met de uitvoering van de *Koers* NME en gelijktijdig een beeld krijgen waar de kansen liggen voor verbetering en versterking. Dit onderzoek en rapport geeft de gemeente een handvat om keuzes te maken voor de nadere invulling van NDE in Zwolle nu en in de toekomst.
- Gemeenten hebben taken ten aanzien van het onderwijs, zoals huisvesting, veiligheid, gezondheid, voorkomen schooluitval. Inhoudelijke thema's zijn vanuit de vrijheid van onderwijs de verantwoordelijkheid van de school. Veel gemeenten bieden wel steun aan bijvoorbeeld op onderwerpen als techniek, cultuur, voedsel, burgerschap en NME/NDE. De invulling van NDE verschilt per gemeente. Grofweg kan je daarin onderscheiden
    1. Gemeente verzorgt beleid, regie en uitvoering van de ondersteuning van scholen;
    2. Gemeente verzorgt beleid en regie, meerdere partijen voeren samen uit;
    3. Gemeente heeft beleid en regie, een stichting voert uit. De stichting werkt samen met onderwijs en partijen in de gemeente;
    4. Gemeente heeft beleid (apart of geïntegreerd), meerdere partijen of stichting voeren regie en voeren uit;
    5. Gemeente heeft geen expliciet beleid voor NDE, maar wel voor betrekken van samenleving bij natuur en duurzaamheid. Partijen inde samenleving hebben regie en voeren uit.

  Op dit moment is de situatie in Zwolle conform nummer 2. In de onderzoeksresultaten en scenario's wordt ingegaan op de vraag of regie en uitvoering zo moet/kan blijven als het nu is en wat de eventuele mogelijkheden zijn.

3. Onderzoeksresultaten

In het onderzoek zijn de uitvoering van het beleid dat beschreven staat in het Koers NME en de daarmee behaalde resultaten geëvalueerd.
Als eerste wordt ingegaan op het beleid Koers NME zelf om vervolgens te focussen op het NDE-netwerk.

3.1 Evaluatie koers NME

Uit het Coalitieakkoord 2022-2026, de Omgevingsvisie en het Groen- en recreatiebeleid komt naar voren dat Zwolle breed inzet op ambities voor een duurzame toekomst. NDE sluit hier met haar doelstelling voor het 'vergroten van kennis en inzicht in de natuur en klimaat, het creëren van bewustzijn en het realiseren van handelingsperspectief' goed op aan en fungeert daarmee als een belangrijk instrument om doelstellingen uit het coalitieakkoord ten uitvoer te brengen. NDE kan hierdoor gezien worden als een integraal onderdeel van gemeentelijke ambities.

Ten aanzien van de doelen die gesteld zijn in Koers op NME, kunnen de volgende observaties worden gemaakt.

3.1.1 Doel 1: Het aanbod moet inzichtelijk, vraaggericht en makkelijk beschikbaar zijn

De inzichtelijkheid en beschikbaarheid van het aanbod. De website die is ontwikkeld met daarop het aanbod van natuuronderwijs draagt bij aan het inzichtelijk maken van het aanbod. In de interviews werd opgemerkt dat aanpassingen in het aanbod niet altijd even snel zichtbaar zijn op de site, waardoor het risico bestaat dat de website niet altijd actueel is. Daarbij kan aanbod niet rechtstreeks op de website worden geboekt, maar moet er veelal met de individuele aanbieders contact op worden genomen om het aanbod af te nemen. Dit maakt het voor de docent minder toegankelijk.

Een stap in de goede richting betreft toegankelijkheid aanbod is de pilot met NMO. Deze loopt sinds 2024. De tussentijdse evaluatie laat zien dat veel scholen hier gebruik van maken - in totaal zijn 1575 leerlingen bereikt. Er zijn echter geen streefdoelen gesteld voor het aantal bereikte basisscholen, buitenschoolse opvang of leerlingen. Ook is er geen kwalitatieve evaluatie gedaan. Het is daarom lastig om te beoordelen of de pilot na het eerste uitvoeringsjaar succesvol is gebleken.

Vraaggerichtheid van het aanbod: hiermee wordt bedoeld dat aanbod wordt ontwikkeld op basis van behoeften die leven bij de vragende partij. Het vraaggericht maken van het aanbod is een proces dat zich in Zwolle in de beginfase bevindt. Over het algemeen lijkt het aanbod onafhankelijk van de vraag te worden ontwikkeld. Vervolgens wordt het via de website, eigen communicatiekanalen of de makelaar van de gemeente aangeboden aan de scholen. Wel is er een stap gezet om de behoefte van scholen te inventariseren. Dit door middel van individuele adviesgesprekken Daarmee is alleen niet gegarandeerd dat het aanbod optimaal aansluit op de behoefte van het onderwijs. Met deze advies-op-maat gesprekken is de afgelopen twee jaar 22% van de basisscholen bezocht, terwijl het de ambitie was om jaarlijks alle basisscholen één keer te bezoeken. Dit lage percentage is veroorzaakt doordat scholen op het moment van benaderen, aangaven geen tijd of behoefte aan een advies op maat gesprek te hebben.

3.1.2 Doel 2: Het aanbod en de samenwerking moet worden verbreed naar actuele thema's en nieuwe partners

Er heerst de wens om het NDE aanbod te verbreden, buiten de kernthema's natuur en biodiversiteit. Hiervoor is o.a. samenwerking met de Zwolse energiecoaches en het platform Duurzaam Zwolle gezocht. Hierdoor zijn actuele thema's zoals de energietransitie duidelijker naar voren gekomen in het NDE aanbod. Ook hebben een aantal andere organisaties zich aangesloten bij het NDE-partner-netwerk. Naast deze structurele verbreding wordt ook ingezet op incidentele projecten met nieuwe partners. Hiermee is werk gemaakt van het verbreden van NME naar NDE, niet alleen in naam maar ook in praktijk.

Hoewel hier duidelijk stappen in zijn gezet, zijn niet alle pogingen voor nieuwe samenwerkingen succesvol geweest. Uit interviews bleek dat een hernieuwde samenwerking met Stadkamer zeer wenselijk wordt geacht, maar tegelijkertijd erg lastig worden bevonden. Deze verbinding is dan ook nog niet gerealiseerd.

3.1.3 Doel 3: twee-derde van de basisscholen biedt NME aan

Dit is het enige doel uit de Koers op NME dat gekwantificeerd is. Er is een streven dat 2/3 van de Zwolse basisscholen NME (of NDE) aanbiedt. Uit de raadsbrief is echter gebleken dat hierover geen gegevens beschikbaar zijn, enkel een schatting dat 1/3 van de basisscholen in 2024 is bereikt. In een latere inventarisatie wordt gesteld dat 76% van de scholen is bereikt door het NDE veld. Deze inventarisatie stelt dat een school is 'bereikt' op het moment dat de school een project en/ of activiteit van een wijklocaties heeft afgenomen en/ of een NMO les(kist) heeft afgenomen. Het is dan ook niet duidelijk of 'bereikt' ook betekent dat de scholen actief aan de slag zijn gegaan.

- Er is vanuit de makelaar en programmeur contact met de adviseur communicatie en natuureducatie bij scholenkoepel OOZ. Dit contact zou gebruikt kunnen worden om een intensievere samenwerking met de basisscholen met betrekking tot NDE tot stand te brengen. Dit heeft o.a. geleid tot een presentatie over NDE op de managementdag van OOZ aan 11 schooldirecteuren. Ook brengt de adviseur natuureducatie NDE-projecten indien passend onder de aandacht bij OOZ-scholen waaronder bijvoorbeeld de nieuwe subsidieregeling die onder OOZ-scholen vaak is aangevraagd.

3.2 Evaluatie NDE-netwerk

Dit tweede deel van de evaluatie gaat specifieker in op de percepties van verschillende NDE-actoren over hun eigen rol en de samenwerking binnen het netwerk. Dit beeld is gevormd op basis van observaties tijdens de interviews en de enquête (zie bijlage III). Het doel van deze evaluatie is om het huidige functioneren van het netwerk en de mogelijkheden tot het efficiënter inrichten van het netwerk in beeld te brengen.

Uit de interviews komt een beeld naar voren van een divers en betrokken veld, maar dat ook fragmentarisch is georganiseerd. Dit fragmentarische karakter werd door de geïnterviewden benoemd, zonder daarbij per se een negatieve connotatie te hanteren. Veel wijklocaties en de daarbij betrokken organisaties laten zien dat zij met toewijding en professionaliteit hun 'eigen winkel' goed draaiende houden. Daarbij ligt er een duidelijke focus op aanbod dat passend is bij de wijk. Dit geldt zowel voor het educatief, recreatief als participatief aanbod op de locatie.

Tegelijkertijd is er binnen het veld – zowel bij de gemeente als bij partners zoals Nooterhof en de Milieuraad – een gedeeld besef dat er winst te behalen valt in het beter samenbrengen van het volledige NDE-aanbod van Zwolle. Er is behoefte aan overzicht, samenhang en afstemming. Over wie deze regierol zou moeten vervullen, bestaat echter geen eenduidigheid. Dit vormt een knelpunt voor verdere strategische ontwikkeling van het NDE-beleid.

Daarnaast klinkt er een duidelijke roep vanuit de aanbieders om meer financiële en personele ondersteuning. De ruimte om te vernieuwen of het aanbod te verbreden is beperkt; hoge exploitatiekosten en het gebrek aan tijd staan verdere ontwikkeling vaak in de weg. Een opvallende uitzondering binnen het veld vormt de Stadshoeve. Deze locatie heeft een commerciële component weten te integreren in de bedrijfsvoering en draait – mede dankzij gemeentelijke ondersteuning – succesvol. Dit voorbeeld laat zien dat het mogelijk is om wijklocaties (deels) financieel zelfstandig te laten opereren, mits de voorwaarden daarvoor gunstig zijn ingericht.

Uit de antwoorden van de enquête lijkt er een splitsing in het NDE veld te zitten. Er zijn partijen die aangeven dat de regie en coördinatie van de gemeente correct wordt ingevuld en dat dit ook resultaat oplevert. Daar tegenover zijn ook partijen die zich niet met visie en daadkracht ondersteunt voelen. Dit wordt onderstreept met het feit dat meer dan de helft vraagt om praktische uitbreiding op de speerpunten van het beleidsplan Koers NME. Kortom, het veld behoeft meer onderlinge samenwerking en afstemming en vraagt de gemeente om hier in te faciliteren. De enquête onderstreept nog eens de bevindingen van de bureaustudie en de interviews. Het brede NDE-aanbod van Zwolle behoeft meer verbinding en onderlinge samenwerking.

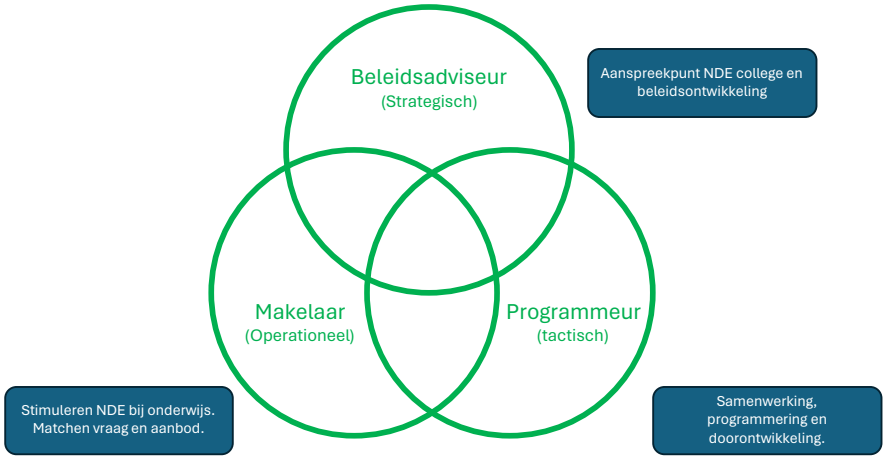
4. Analyse en conclusie

Het beeld dat uit het bureauonderzoek en interviews naar voren komt laat zien dat de gemeente Zwolle actief betrokken is bij de ondersteuning van onderwijs en samenleving door de inzet van Natuur- en milieueducatie, participatie en recreatie.

In de analyse maken we de vertaling van 'observatie' naar 'beoordeling'. Het hoofdstuk maakt een scheiding tussen de drie betrokken groepen i.e. de gemeente (de Regie), het aanbod (Het NDE veld) en de vraagkant (het onderwijs). Per groep wordt er een visueel beeld gegeven van de specifieke partijen die wij tot deze groep scharen. Vanuit daar volgt een beoordeling van de observatie met daarachter de blik naar de toekomst.

4.1 De regisseursrol van de gemeente

De regie wordt op dit moment door de gemeente uitgevoerd zoals in het koers NME beschreven staat. Figuur 2 geeft een weergave van de interne structuur.

Figuur 1 Interne organisatie NDE gemeente Zwolle

Met referentie aan de resultaten van de bureaustudie, er is in het beleid van de gemeente Zwolle een heldere lijn neergezet. Een lijn die aansluit bij het coalitieprogramma waarin Brede Welvaart centraal staat en een lijn die aansluit bij landelijke ontwikkelingen rond NME. In de landelijke ontwikkelingen wordt NME meestal aangeduid als natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE), zo ook in Zwolle. Daarin is de aanpak om minder vanuit aanbod voor het onderwijs te denken, maar eerder als makelaar tussen onderwijs en aanbod te fungeren, op dit moment de trend. Gelijktijdig zorgt het netwerk van aanbieders ook voor een bredere mogelijkheid om daarmee de samenleving te ondersteunen. Kortom de lijn die Zwolle heeft gekozen met een beleidsmedewerker, een programmeur en een makelaar is modern en vooruitstrevend in haar aanpak.

In de praktijk blijkt de uitvoering van het beleid nog niet in zijn geheel te zijn wat er in 2021 beoogd was. Uit het onderzoek komen twee duidelijke redenen naar voren.

- Door de personele situatie zijn beleid en programma wel tot stand gekomen, maar het samenstellen van het netwerk van aanbieders bleek/blijkt weerbarstiger dan voorzien en het

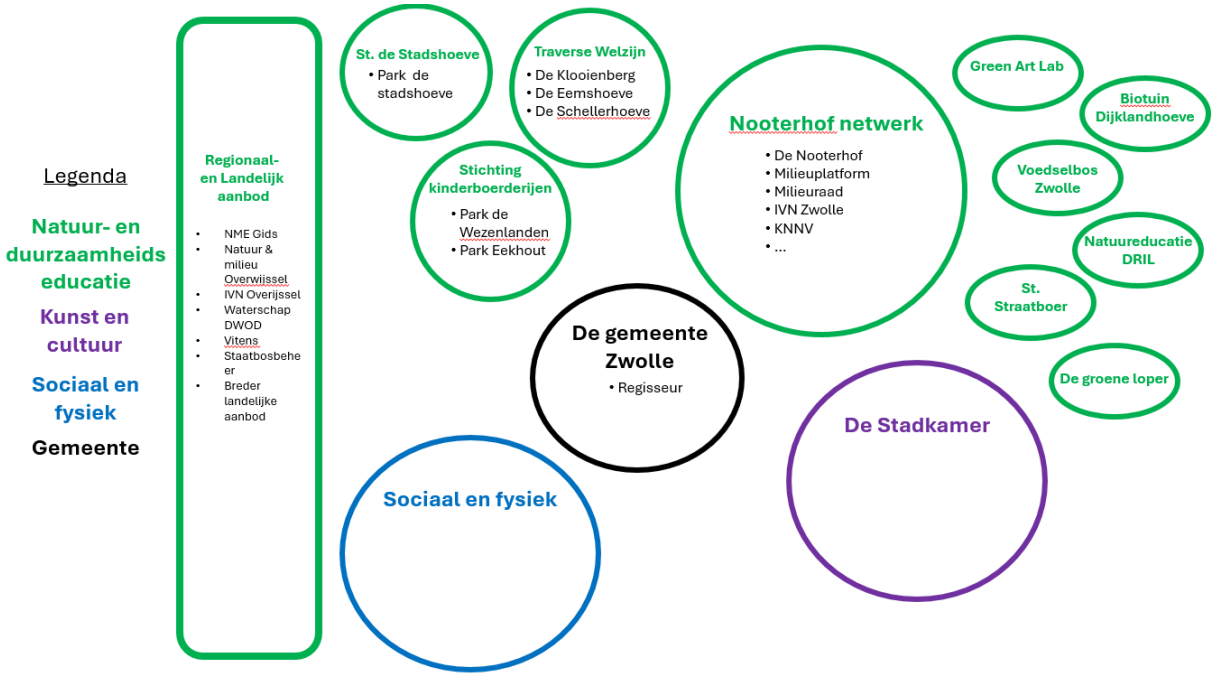
netwerk van scholen en leerkrachten/docenten fungeert nog niet als een netwerk waarin de actoren zich eigenaren van dat netwerk voelen. In de interviews bleek dat de scholen daar wel behoefte aan hebben

- De ontwikkelingen rond het betrekken van de samenleving bij duurzaamheid door middel van educatie en participatie lijkt minder prioriteit gekregen te hebben dan het onderwijs, als aangegeven spelen personele problemen hierbij een rol. Dit geldt voor de gemeentelijke inzet maar ook voor de ruimte bij de wijklocaties.
  Gezien het leidend begrip 'Brede Welvaart' in het coalitieakkoord uit 2022 is dit een gemiste kans. In de interviews geven de geïnterviewde wethouders ook aan dat zij vanuit hun portefeuille meer kansen zien om dit verder invulling te willen geven door middel van waar mogelijk NDE.

Positieve waarneming	Negatieve waarneming
- De inzet van de makelaar, programmeur en beleidsontwikkelaar is vooruitstrevend en modern	- NDE wordt op dit moment behandeld als een op zichzelf staande portefeuille

4.2 Het Natuur- en duurzaamheidseducatie 'Netwerk'

Op basis van de bureaustudie kon er een visualisatie van de aanbiedende kant gemaakt worden. In figuur 3 is het NDE aanbod specifiek gemaakt daar waar de andere domeinen zoals 'kunst en cultuur' en 'sociaal en fysiek' dit niet zijn.

Figuur 2 Overzicht 'Netwerk' onderwijs ondersteuning

Binnen de grotere groep van aanbieders van NDE zoomen wij even specifiek in op de vijf stadsboerderijen, het Nooterhof Netwerk (met de Milieuraad) en Natuurplatform Zwolle. Het lijkt erop dat een sterkere samenwerking tussen de locaties/ organisaties de effectiviteit en efficiency kan vergroten.

De 5 stadsboerderijen zijn verdeeld over 3 organisaties. Een verdere samenwerking kan leiden tot 5 duidelijke 'hot spot-locaties[2]' die samen werken aan een duurzamere natuurvriendelijke stad: brede welvaart. Nooterhof is de 6e locatie met veel educatief aanbod en een inspirerende en educatieve ruimte. Tevens is de Milieuraad hier gevestigd en geniet Nooterhof de beeldende associatie met natuur en duurzaamheid binnen het netwerk. Daarom is het een logische insteek om deze 6 locaties in samenhang met elkaar te bezien en samen te kijken hoe zij financieel, communicatief en qua diensten & producten optimaal samen kunnen werken. En bovenal hoe zij richting de 'klanten'/ doelgroepen (onderwijs en samenleving) afstemming kunnen bewerkstelligen en dat zij samen vindbaar zijn.

De Milieuraad en het Natuurplatform zijn samenwerkende partijen op milieu en natuur, dat een deel van de partijen gevestigd is op Nooterhof is handig, maar op zichzelf nog geen garantie tot succes. De netwerken vervullen naast aanbod richting onderwijs en samenleving ook andere rollen zoals: '*Adviseur en geweten van de gemeente*' tot aan 'acties met bewoners of acties tegen beleid'. Het is van belang dat de netwerken en de daarin betrokken spelers hun rol goed duiden, hoe duidelijker de rol, des te beter kan de samenwerking ingericht worden. Met name bij milieuraad zien wij op dit moment een mix van rollen (aanbieder, adviseur, actiegroep).

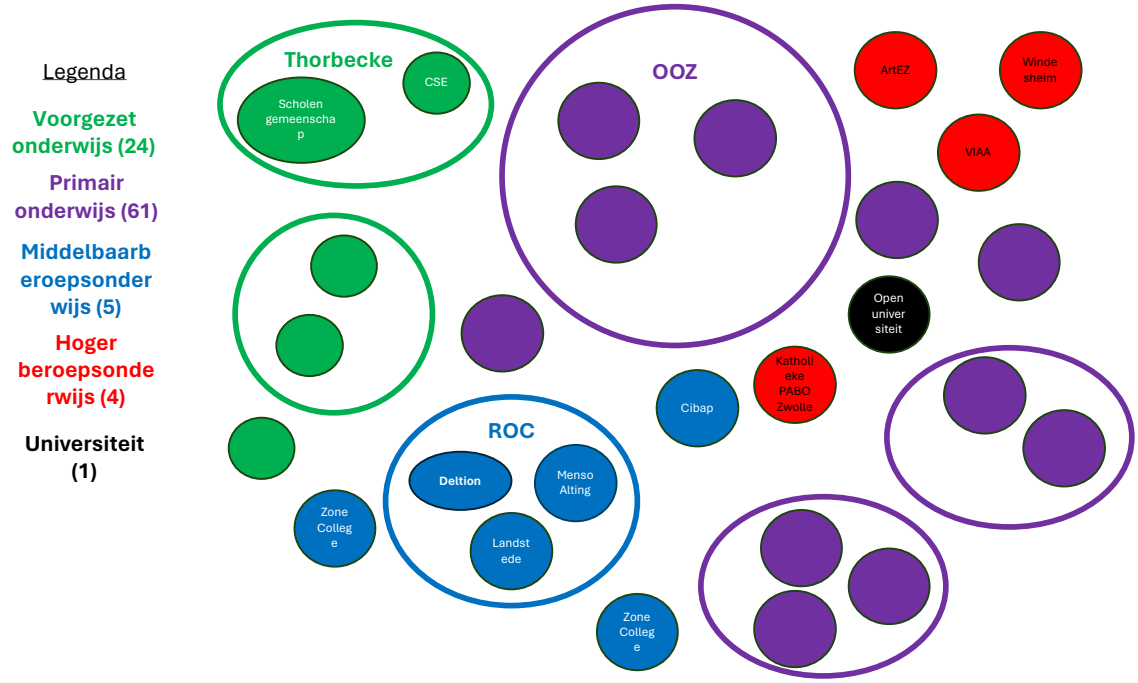
Als adviseurs zijn wij van mening dat het aan de 6 locaties samen is om elkaar op te zoeken en werkafspraken te maken. Dat Nooterhof hierin coördinerend optreedt lijkt gezien hun situatie en ambitie logisch. In samenhang kunnen zij dan met gemeente Zwolle afspraken maken op het gebied van visie, community vorming en aanbod. Vervolgens dient dit in lijn gebracht te worden met de behoeften van het onderwijs.

Positieve waarneming	**Negatieve waarneming**
- NDE wordt door meerdere partijen aangeboden. Er zijn sterke werklocaties met een divers aanbod	- Meerdere partijen bieden bijna hetzelfde aanbod aan maar in een eigen jasje.
- Er heerst behoefte tot netwerk vorming binnen het NDE veld.	- Partijen hebben op dit moment meerdere petten op welke deels ook bij andere partijen zijn belegd.
	- Het NDE veld gaat op dit moment erg aanbodgericht te werk.

[2] Een 'hot-spot' locatie is een plek die bij de omwonende/ inwoners bekend staat om een specifiek karakteristiek.

4.3 De vraag van het onderwijs

Zwolle kent een breed scala aan onderwijs, van primair- tot universitair onderwijs. In figuur 4 is een schematische weergave van het onderwijs netwerk in Zwolle weergegeven. Het figuur dient ter illustratie van de reikwijdte en complexiteit van het onderwijs en moet dan ook niet als volledig begrepen te worden.

Figuur 3 Visualisatie van het onderwijs in Zwolle

Het beeld van het onderwijs is dat er een goed en aantrekkelijk weergegeven aanbod beschikbaar is. Dit aanbod is uitgebreid betreft thematiek door de samenwerking met het veld (o.a. met NMO). Vanuit het onderwijs is aangegeven dat het fijn is om elkaar, onderwijs onderling, te spreken en te zien. Er heerst behoefte om onderling te kunnen overleggen over NDE aanbod zodat het goed ingepast kan worden in het formele curriculum. Dit betekent de juiste haakjes formuleren tussen de gezette kerndoelen bijbehorende leerlijnen in combinatie met NDE. Op dit moment maken scholen eerder ad hoc gebruik van het NDE-aanbod en kiezen zij datgeen wat hen passend lijkt. Het is zaak dat vraag en aanbod op elkaar afgestemd worden om zo kwaliteit van het NDE aanbod te kunnen garanderen aan de afnemende partij, het onderwijs.

Positieve waarneming	Negatieve waarneming
- Het aanbod is op één plek vindbaar	- Het NDE aanbod wordt ad hoc door scholen ingezet.
- Het onderwijs heeft het NDE-aanbod aan de eigen leerlijnen gekoppeld.	- Er is tot nu toe weinig uitwisseling over NDE geweest tussen de scholen
	- Het aanbod is grotendeels op het primair onderwijs gericht.

4.4 Het profiel van Zwolle: De Betrekker van de Samenleving

Zwolle ontwikkelt zich steeds meer richting profiel type 3: de betrekker van de samenleving, waarin natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) wordt ingezet als middel voor bredere maatschappelijke betrokkenheid. De vijf stadsboerderijen vormen hierin een belangrijke schakel. Als wijklocaties bieden zij niet alleen educatief aanbod, maar vervullen zij ook een rol in participatie en ontmoeting. Ook

samenwerkingen met partijen zoals NMO, ROVA, het waterschap, de Groene Loper en het Nooterhof-netwerk versterken de maatschappelijke functie van NDE.

Daarnaast ontstaan er initiatieven, zoals het Kiemkrachtfestival, waarin onderwijs en samenleving elkaar steeds beter weten te vinden. Toch is de samenwerking in de praktijk nog versnipperd en ontbreekt het aan een gedeelde regie en langetermijnstrategie. De ambitie om NDE te verbinden aan thema's als energie, gezondheid en circulariteit leeft breed, maar vraagt om verdere structurering en coördinatie.

Zwolle beschikt daarmee over een stevige basis om verder te groeien in de richting van een samenhangend NDE-netwerk dat ook buiten het onderwijs bewoners actief betrekt. Een doorontwikkeling naar profiel 3 is realistisch, mits deze gepaard gaat met duidelijke rolverdeling, gezamenlijke visie en voldoende capaciteit.

Deze gewenste ontwikkeling heeft ook financiële consequenties. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de beschikbare middelen en de inzet tot nu toe voor NDE in Zwolle.

4.5 Organisatie

In §4.1 is ingegaan op de huidige coördinerende rol vanuit de gemeente, met de inzet van een beleidsadviseur, programmeur en een makelaar. In §4.2 is ingegaan op het netwerk/ de netwerken van actoren in de samenleving die betrokken zijn bij NDE, hierin zie je dat locaties, functies en doelgroepen (onderwijs en samenleving) in verschillende vormen een rol spelen.

Onderzocht is of een andere partij -nu of later- de coördinatie van de uitvoering zou kunnen doen en welke voor- en nadelen daaraan verbonden zijn.

- NMO (Natuur Milieu Overijssel) is een natuur en milieufederatie die provinciaal werkt vanuit een inhoudelijk belang, voor Zwolle verzorgen zij in de pilot 2024-2025 de uitleen van leskisten. Op dit moment is de meerwaarde ten opzichte van de lokale regie bij de gemeente niet aannemelijk, daar komt bij dat zij in hun rol niet onafhankelijk zijn, wel kunnen zij in de uitvoering betrokken blijven met leskisten, lessen en activiteiten.
- Nooterhof wil graag de regie op NDE overnemen van de gemeente. Hun capaciteit is nu gering. Het Nooterhof-netwerk kan een toegevoegde waarde bieden vanuit de gezamenlijke locatie, maar dat kan ook in samenwerking met de gemeente als daar de coördinatie ligt. Op dit moment overdragen van coördinatie is geen garantie op meerwaarde en een betere invulling.
- Stadsboerderijen hebben een sterke focus op hun eigen locaties, er is een groeiende bereidheid tot onderlinge samenwerking. In het onderzoek hebben we geen directe meerwaarde (of behoefte) gezien om de coördinatie van de NDE over te nemen. De locaties zijn wel van groot belang bij de uitvoering van NDE.
- Regie en coördinatie van NDE binnen de gemeente voor beleid en uitvoering is met de aanpak van beleidsadviseur, regisseur, makelaar modern ingericht. De uitvoering heeft wat hindernissen ervaren maar kan verder groeien in kracht. De directe koppeling met het beleid voor NDE en koppeling vanuit Brede Welvaart met andere dossiers binnen de gemeente is van een grote meerwaarde die nog verder kan groeien.

Op basis van de mogelijkheden zien we op korte termijn geen significante voordelen of aanleiding om regie / coördinatie van de uitvoering nu ergens anders te beleggen. Dit kan in de toekomst anders worden in de scenario's komen we hierop terug.

Positieve waarneming	Negatieve waarneming
- Er zijn meerdere betrokken partijen die samen aan de kracht van NDE Zwolle willen werken, dit biedt potentie. - De inzet van de makelaar, programmeur en beleidsontwikkelaar door de gemeente is vooruitstrevend en modern.	- Partijen geven nog sterk invulling aan de afzonderlijke delen, samenhang en samenwerking kan sterker. - Andere partijen hebben niet de ambitie, focus of kwaliteit om nu de coördinatie te verzorgen - Samenwerking met het onderwijs is - mede door personele problemen- nog onvoldoende ingevuld.

4.6 Financieel

Het volgende stuk geeft inzicht in het financiële plaatje van NDE, zowel het structureel als het incidenteel budget.

In 2017 is het structureel budget voor NME op €100.000 vastgesteld. Bij de begroting 2022 is vervolgens besloten voor 2022 en 2023 incidentele middelen ad €90.000 per jaar (bovenop het bestaande budget) beschikbaar te stellen voor de uitvoering van de koers NME. Voor 2025 is dat aangepast naar €76.000 incidenteel budget.[3]

Het budget voor NDE is als volgt ingezet:

- Gemeentelijke inzet van 1,2 fte voor NDE door inzet van een beleidsadviseur, makelaar en programmeur is €142.255[4] . Hiervan komt €76.000 te vervallen vanaf 2026. Dit is het budget voor de programmeur, welke incidentele gelden zijn.
- Activiteitenbudget NDE structureel €68.378 (hierin is meegenomen €40.000 voor NDE in wijkenbudget) plus €35.000 overloop uit 2024. In dit budget is ook onderhavig onderzoek opgenomen[5].

Vanuit groen

- Inzet schaapskudde €76.000
- Subsidie Groene Loper €15.000 (totaal jaarlijkse begroting €31.750, waarvan €15.000 gemeentelijke bijdrage, €16.750 provinciale subsidie).

[3] raadsbrief Voortgangsrapportage uitwerking koers NME (Natuur- en Milieueducatie); dd 2 juli 2024)

[4] (bron: begroting 2025)

[5] begroting 2025 7.3.3. Vitale wijken, voortzetting koers NME €76.000)

Programma 7 Vitale wijken; 7.3.3. Vitaliteit en gezondheid

- Subsidie dierenweiden/ wijkboerderijen €844.480[6]
- Subsidie Milieuraad €55.492[7]
- Subsidie Nooterhof €196.468,-[8]

In de realisatie kunnen de daadwerkelijke bedragen verschillen van de begrote bedragen.
Aanvullend wordt geïnvesteerd in Dierenwelzijn (7.3.3.); Natuurinvesteringsagenda (6.4.2) ; Biodiversiteit (6.4.2.); Water, groen en recreatiestructuur (7.1.3); Klimaatadaptatie 6.4.4.); sociaal domein (programma 1 en 2) etc. De post NDE zou met bovenstaande budgetten een link kunnen en moeten leggen.

Op basis van de begroting(en) en overleg met de gemeente stellen we dat er structureel €134.633,- per jaar beschikbaar voor NDE[9] , bestaande uit €66.255 voor beleid en makelaar en €68.378 structureel activiteiten budget.

4.7 Conclusies

Op basis van de evaluatie en analyse zijn er tien conclusies getrokken. Deze bieden ook uitgangspunten voor de scenario's die in hoofdstuk vijf worden toegelicht.

CONCLUSIE 1: De timing van de evaluatie was erg vroeg.

Toelichting:
Dat deze conclusie wordt getrokken heeft twee redenen. Namelijk dat, zoals uit de interviews en groepsgesprekken naar voren is gekomen, het netwerk nu langzaam begint samen te komen. Zo is het Kiemkracht festival een goed voorbeeld waarbij het onderwijs en het NDE- veld in gezamenlijkheid bijeen zijn geweest. Deze samenkomst gebeurde, vanzelfsprekend voorheen ook al in NME meet and Greet evenementen. Om een goede evaluatie van de koers te kunnen maken dienen er meerdere edities van brede bijeenkomsten te hebben plaatsgevonden. Op basis daarvan kan er dan een trend vastgesteld worden.

Een tweede reden die tot deze conclusie doet komen is praktischer van aard. Mede door uitval in verband met ziekte lijkt de opdracht van de programmeur nog niet afgerond.

[6] begroting 2025 bijlage Subsidiestaat)

[7] begroting 2025 bijlage Subsidiestaat)

[8] begroting 2025 bijlage Subsidiestaat

[9] De uren voor de makelaar, de beleidsadviseur en de structurele middelen samengenomen vormen de volgende berekening €59.862,- + €6.393,- + €68.378,- = €134.633,-

CONCLUSIE 2: **Het Koers document en de werkzaamheden die daaruit zijn gekomen waren logisch en lijken impactvol.**

Toelichting:
Op basis van de interviews en groepsgesprekken kan worden geconcludeerd dat de gezette stappen als positief worden ervaren. Dit werd met name in de enquête en tijden het groepsgesprek met het onderwijs onderstreept.

CONCLUSIE 3: **De stadboerderijen zijn echte 'wijklocaties' en verzorgen zowel educatie als participatie en recreatie voor- en met de wijk. De zichtbaarheid van dit werk wordt echter niet altijd gezien.**

Toelichting:
In de interviews kwam naar voren dat de stadsboerderijen veelal op vrijwilligers uit de wijk leunen. Sommige organisaties hebben vast personeel in dienst maar de meeste niet. Ook geven de verschillende locaties aan dat zij met name in contact staan met de omliggende scholen.

CONCLUSIE 4: **De gestelde prestatieafspraken binnen de NDE subsidies zijn niet altijd toereikend of volledig dekkend.**

Toelichting:
Er gaat veel geld, in de vorm van subsidies, naar het NDE veld. De meeste kosten zitten in de exploitatie kosten van de verschillende locaties. Sommige locaties voegen hier een eigen bijdrage aan toe terwijl anderen dit niet kunnen doen. Ook is er aangegeven dat sommige locaties actief aan NDE moeten doen, als prestatie afspraak voor de subsidie. Echter gaat de volledige subsidie op aan de exploitatie kosten en moeten de locaties de bekostiging van uren voor NDE zelf neerleggen.

CONCLUSIE 5: **Organisaties moeten een duidelijke rol pakken en/of aangereikt krijgen. Op dit moment zijn er meerdere organisaties die eenzelfde soort bijdrage leveren aan NDE in Zwolle.**

Toelichting:
Op dit moment biedt NMO de leskisten aan via de website van de gemeente, echter heeft Nooterhof ook haar eigen aanbod binnen dezelfde thema's. Daarbij zitten zowel Nooterhof als de milieuraad op de organisatie stoel wat betreft evenementen en activiteiten op het gebied van NDE. Dit terwijl de milieuraad aangeeft van karakter een onafhankelijk advies orgaan te zijn en Nooterhof een regie rol beoogt.
Conclusie: efficiëntieslagen kunnen gemaakt worden door een duidelijke rolverdeling binnen het netwerk af te spreken.

CONCLUSIE 6: De financiele ondersteuning van de gemeente richting Nooterhof lijkt niet te stroken met de huidige positie van de Nooterhof in het NDE-netwerk.

Toelichting:
De financiële ondersteuning vanuit de gemeente voor de nieuwe locatie van Nooterhof deed vermoeden dat de gemeente hier een centraal NDE punt heeft beoogt. Regievoering/coördinatie vanuit Nooterhof is op dit moment nog te vroeg. De organisatie laat niet zien waarom zij het beter zou kunnen dan de gemeente en de organisatie is nog niet stabiel genoeg om sturing aan het NDE veld te geven.

Toelichting:
Zoals in hoofdstuk 3 aangegeven, de regie rol die door Nooterhof wordt beaamt lijkt nu nog te vroeg. De organisatie opereert pas sinds 2022 als zelfstandige stichting maar wel met €179.297,- subsidie per jaar. De organisatie is op dit moment erg gefocust op de eigen locatie. Zodra dit op orde is zou Nooterhof de regie van de gemeente over kunnen nemen.

CONCLUSIE 7: Het onderwijs is nog geen netwerk, maar wil wel die kant op. Hetzelfde geldt voor het 'NDE veld'.

Toelichting:
Tijdens het groepsgesprek gaven de aanwezigen aan dat ze bijeenkomsten zoals het groepsgesprek van grote waarde achtten. Dit was de eerste bijeenkomst die zij op het gebied van NDE hadden. Ondanks dat het NDE-aanbod via de website en het aanbod van leskisten (via NMO), goed te vinden is beperkt het zich tot leskisten en soms gastsprekers.

Toelichting:
Het NDE veld is erg versnipperd. Er zijn de wijklocaties (stadsboerderijen) welke elk de eigen winkel runnen. Hierbij is NDE iets wat erbij komt, de primaire focus ligt op recreatie en (soms) participatie. Dan is er het Nooterhof netwerk dat voornamelijk een locatie gebonden netwerk is. De uitwisseling ten behoeve van aanbod verbetering en/ of strategisch overleg tussen organisaties lijkt niet te gebeuren.

De winst in efficiëntie op het gebied van NDE in Zwolle gaat gevoeld worden op het moment dat er structurele uitwisseling en planning tussen het onderwijs en NDE veld gaan plaats vinden. Wat heeft het onderwijs nodig en wat kan het NDE-veld bieden?

CONCLUSIE 8: Tussen partijen heerst nog oud zeer. Organisaties dienen over de geschiedenis heen te stappen.

Toelichting:
De eerdere pogingen om NDE centraal neer te zetten lijken oud zeer en wantrouwen in elkaars kunnen te hebben geproduceerd. Kritiek punten zijn missen van visie en daadkracht. Voorbeelden die dit onderstrepen zijn de organisaties van evenementen en het proces rondom Ecodrome.

Hier moet tegen ingebracht worden dat de huidige koers die de gemeente op het gebied van NDE is ingeslagen toch degelijk van visie en daadkracht spreekt. De impact van deze koers wordt betwist door de boven genoemde partijen terwijl anderen deze juist onderstrepen.

Om de verdere samenwerking succesvol in te vullen dienen deze verschillen in perspectief recht getrokken te worden.

CONCLUSIE 9: De wijklocaties hebben hun eigen goedlopende winkel, en staan open voor samenwerking mits er autonomie behouden kan worden.

Toelichting:
Tijdens de gesprekken met de wijklocaties (stadshoeve, stichting kinderboerderijen en stichting travers) kwam de trots op de eigen winkel sterk naar voren. Allen staan open om verdere samenwerking op het thema NDE op te zoeken. Echter alle organisaties willen de eigen structuur en organisatie behouden en hier regie op voeren. Met andere woorden, de autonomie behouden.

CONCLUSIE 10: Aanbod voor PO/VO/MBO/HBO lijkt bij toeval zo gegroeid, hier zit geen sturing op.

Toelichting:
Het aanbod voor VO, MBO en HBO wordt doorgaans door verschillende organisaties aangeboden. Hier is geen vooraf vastgelegd plan voor terug gevonden. Wat betreft het primair onderwijs is er vanuit de gemeente een duidelijke bundel gemaakt van het beschikbare aanbod. Het is echter niet duidelijk of deze bundel met een achterliggende strategie is samengeknoopt. Ook zijn scholen er zelf mee aan de haal gegaan om het PO-aanbod goed te koppelen aan de leerlijn op de eigen school. We kunnen dus niet stellen dat er sturing op heeft gezeten.

5. De scenario's

De bovenstaande situatieschets en analyse bieden feiten en meningen over de huidige stand van zaken ten opzichte van natuur- en duurzaamheidseducatie in Zwolle. Dit vormt de basis voor vier scenario's die gezien kunnen worden als vier mogelijke schetsen hoe het NDE-beleid in de komende jaren vormgegeven kan worden. [10]

Het is belangrijk om hierbij te benoemen dat de scenario's niet vier keuzes zijn die onafhankelijk van elkaar gekozen worden. Het zijn in wezen twee denkrichtingen, elk waarbinnen twee scenario's zijn uitgewerkt.

- *Denkrichting 1:* het optimaliseren van NDE als op zichzelf staand doel. Scenario een en twee geven vervolgens invulling aan deze denkrichting.
- *Denkrichting 2:* NDE wordt gezien als middel om brede welvaart te bevorderen. Scenario drie en vier geven vervolgens invulling aan deze tweede denkrichting.

Deze structuur aanhoudend, hebben de scenario's dan ook een volgtijdelijk karakter. Zo is scenario twee een vervolgstap op scenario een en is scenario drie weer een stap verder dan scenario twee. Bovendien moet aan de voorwaarden van de voorgaande scenario's zijn voldaan om te kunnen door ontwikkelen. Hieruit volgt logischerwijs dat scenario's twee, drie en vier een langere tijdspanne hebben om te realiseren dan scenario een.

In de scenario's hebben we als uitgangspunt voor de wijklocaties genomen dat zij autonoom moeten kunnen opereren. Het betreft namelijk een verbinding met de wijk waarin zij zich verbinden. Zij kennen het publiek en het publiek kent hen. Zij runnen de eigen winkel. Dit betekent dat er in elk van de vier scenario's gestuurd wordt op de verdere vorming van het Zwolse NDE-netwerk waarin de wijklocaties behouden blijven.

Ieder scenario is opgebouwd in drie stappen: "*regie en strategie*", "*aanbod*" en "*vraag*".

- *Regie en strategie*: hierin wordt beschreven op welke manier het NDE-beleid wordt gecoördineerd (aansluitend op speerpunt 2 uit Koers op NME) en welke partij hiervoor verantwoordelijk is, en hoe de uitvoering hiervan vorm kan krijgen.
- *Aanbod:* hierin wordt beschreven waaruit het aanbod bestaat, wie dit uitvoert en op welke manier zij onderling met elkaar verbonden zijn (aansluitend op speerpunt 1 en 3 uit Koers op NME)
- *Vraag:* hierin wordt beschreven waaruit de vraag bestaat, welke rol de vragers hebben en op welke manier zij onderling met elkaar verbonden zijn.

[10] De veranderingen van het scenario ten opzichte van het voorgaande scenario zijn in het blauw geschreven.

5.1 Denkrichting 1: NDE als op zichzelf staand doel

In de eerste denkrichting benaderen we NDE in Zwolle als een op zichzelf staand doel. Binnen het huidige begroting wordt NDE zo sterk mogelijk neergezet in de huidige structuur van aanbieders en vragers van natuur- en duurzaamheidseducatie.

Tabel 3 Denkrichting 1 - NDE als op zichzelf staand doel

Scenario 1: Regie bij de gemeente (optimalisatie van huidige strategie)	**Scenario 2: Regie bij de samenleving en uitbreiding aanbod**
Regie en strategie • Gemeente voert beleid, programma en makelaarschap uit en jaagt NDE aan. • Dit doet een gemeenteambtenaar vanuit de locatie Nooterhof. • Doel is om een community te vormen: waarbij vraag en aanbod nauwer met elkaar worden verbonden dan in de huidige situatie het geval is.	*Regie en strategie* • *Nooterhof voert programma en makelaarschap uit en jaagt NDE aan.* • Beleid blijft bij de gemeente. • Doel is om een community te vormen waarbij vraag- als aanbodkant nauwer met elkaar worden verbonden dan in de huidige situatie het geval is.
Aanbod • Huidige wijklocaties (5 stadsboerderijen + Nooterhof) plus niet-locatie gebonden lokale en regionale aanbieders • Al het aanbod op 1 (online) plek optimaliseren • Financiële ondersteuning voor aanbieders vanuit de gemeente • Wijklocaties behouden hun wijkfunctie • Sturing op het aanbod door relevante locaties te specialiseren • Extra-curriculair aanbod (aanbodgericht)	*Aanbod* • Huidige wijklocaties (5 stadsboerderijen + Nooterhof) plus niet-locatie gebonden lokale en regionale aanbieders • Al het aanbod op 1 (online) plek optimaliseren • Financiële ondersteuning voor aanbieders vanuit de gemeente • Wijklocaties behouden hun wijkfunctie • Sturing op het aanbod door relevante locaties te specialiseren • Vraaggericht aanbod ontwikkelen (op thema's en leerlijnen gelinkt aan kerndoelen) • Actief nieuwe relevante plekken betrekken, aanbod verbreden • Meer verbinding en uitwisseling binnen het NDE-netwerk onder regie van Nooterhof
Vraag • Nadruk ligt op het primair onderwijs (huidig aanbod is gericht op po) • Website natuureducatie van Zwolle optimaliseren • Community tussen onderwijsinstellingen onderling faciliteren, met focus op uitwisseling van ervaringen en 'best practises'. Een goed voorbeeld is het Kiemkracht festival.	*Vraag* • Primair onderwijs én voortgezet (speciaal)- en vervolgonderwijs • Community tussen onderwijsinstellingen onderling faciliteren, met focus op uitwisseling van ervaringen en 'best practises'. • Inzichtelijk maken wat de vraag is vanuit het onderwijs (op thema's en leerlijnen gelinkt aan kerndoelen)

In scenario 1 worden vragers en aanbieders in hun kracht gezet door community building welke wordt aangestuurd vanuit de gemeente. Scenario 1 ligt het dichts bij de huidige situatie.

Scenario twee zien we als een opvolger van scenario 1. Om scenario 2 succesvol te kunnen implementeren is het onder meer nodig dat de nieuwbouw bij Nooterhof is gerealiseerd en dat continuïteit (ook in bemensing) bij deze centrale speler kan worden gegarandeerd. In scenario 2 blijven de huidige structuren in tact, maar wordt de regie overgeheveld van de gemeente naar de het werkveld. Het voordeel hiervan is dat de aansturing van NDE dichter bij de uitvoering door het werkveld ligt. De samenwerking kan worden geïntensiveerd als lijnen tussen aansturing en uitvoering korter worden.

Bovendien wordt het aanbod bij scenario 2 dienend aan het onderwijs. Onderwijsinstellingen zijn hierbij leidend in welke aanbod wordt ontwikkeld. Daarbij sluit het aanbod aan op thema's die voor de onderwijsinstelling relevant zijn, waar mogelijk als onderdeel van bestaande leerlijnen en aansluitend op de (nieuwe) kerndoelen voor po en onderbouw vo. NDE verandert met deze insteek van een extra-curriculair aanbod naar een geïntegreerd onderdeel van het school- en onderwijsplan.

Scenario twee ambieert een andere benadering van de vraagkant van NDE. De vragers, de primaire onderwijsinstellingen, geven aan behoefte te hebben aan een community waarin kennis en ervaringen kunnen worden gedeeld, zodat scholen van elkaar kunnen leren en elkaar kunnen inspireren. Community vorming kan zo als vliegwiel fungeren om NDE beter te verankeren in het onderwijs. Een voordeel van community vorming is dat onderwijsinstellingen elkaar beter weten te vinden, waardoor er minder interventie en aansporing nodig is vanuit de gemeente (scenario 1) of Nooterhof (scenario 2) om aan de slag te gaan met NDE.

5.2 Denkrichting 2: NDE als middel om brede welvaart te bevorderen

In de tweede denkrichting wordt NDE benaderd als een onderdeel van het brede welvaart-denken, zoals vastgelegd in het coalitieakkoord en haakt daarmee in op de vijf domeinen die zijn geïdentificeerd door de gemeente (groeiend, duurzaam, inclusief, levendig en circulaire Zwolle). NDE verandert dan van een doel op zich, naar een middel om brede welvaart te bevorderen. Deze aanpassing maakt het mogelijk om NDE te integreren in een breder palet van instrumenten om het welzijn van de inwoners van Zwolle te bevorderen. Ook deze tweede denkrichting is uitgewerkt in twee mogelijke scenario's, waarbij scenario 4 gezien kan worden als een vervolgstap op scenario 3. Voor deze tweede denkrichting (zowel scenario 3 als 4), geldt als voorwaarde dat NDE in Zwolle sterk georganiseerd en zichtbaar is. Dit betekent dat scenario 1 of 2 aan de basis liggen van 3 en 4. Daarbij is de regie vanuit de gemeente óf vanuit Nooterhof niet meer het onderscheidende uitgangspunt, maar de verbreding van het aanbod en het bereik.

Tabel 4 Denkrichting 2 - NDE als middel om brede welvaart te bevorderen

Scenario 3: Bredere duurzaamheidsthema's actief integreren in NDE	**Scenario 4: NDE omvat ook participatie en recreatie**
Regie en strategie • NDE draagt bij aan brede welvaart op alle vijf domeinen (groeiend, duurzaam, inclusief, levendig en circulair Zwolle) • Onder verantwoordelijkheid van verschillende portefeuillehouders binnen de gemeente, niet alleen Groen • Samenwerking met Stadkamer verkennen en stimuleren	*Regie en strategie* • NDE draagt bij aan brede welvaart op alle vijf domeinen (groeiend, duurzaam, inclusief, levendig en circulair Zwolle) • Onder verantwoordelijkheid van verschillende portefeuillehouders binnen de gemeente, niet alleen natuur • Samenwerking met Stadkamer intensiveren. Hiervoor moeten de verschillende thema's meer met elkaar in samenhang worden aangeboden. • Rol van wijklocaties verbreedt zich van educatie naar participatie en recreatie, en meer in onderlinge samenhang met elkaar
Aanbod • NDE aanbod integreren met cultuur, techniek en overig aanbod op één online platform • In het aanbod zijn de verschillende thema's integraal verweven • Wijklocaties behouden hun wijkfunctie, maar bieden breder palet aan activiteiten aan, in lijn met alle brede welvaartsthema's	*Aanbod* • NDE aanbod integreren met cultuur, techniek en overig aanbod op één online platform • In het aanbod zijn de verschillende thema's integraal verweven • Wijklocaties behouden hun wijkfunctie, waarbij educatie, participatie en recreatie in gelijke mate aandacht krijgen • Aanbod ontwikkelt geïntegreerde diensten en producten ter bevordering van brede welvaart
Vraag • Primair onderwijs, voortgezet (speciaal)- en vervolgonderwijs en buitenschoolse opvang • Community tussen onderwijsinstellingen onderling faciliteren, met focus op uitwisseling van ervaringen en 'best practises'. • Inzichtelijk maken wat de vraag is vanuit het onderwijs (op thema's en leerlijnen gelinkt aan kerndoelen) • Onderwijs wordt betrokken bij het ontwikkelen van een meer interdisciplinair aanbod	*Vraag* • Primair onderwijs, voortgezet (speciaal)- en vervolgonderwijs en buitenschoolse opvang • Community tussen onderwijsinstellingen onderling faciliteren, met focus op uitwisseling van ervaringen en 'best practises'. • Inzichtelijk maken wat de vraag is vanuit het onderwijs (op thema's en leerlijnen gelinkt aan kerndoelen) • Onderwijs wordt betrokken bij het ontwikkelen van een meer interdisciplinair aanbod • De focus is verbreed naar participatie en recreatie, aansluitend bij de initiatieven van 'een leven lang ontwikkelen'. • Vraag kan komen vanuit alle inwoners van en organisaties in Zwolle

In scenario 3 en 4 is te zien dat de aansturing vanuit gemeente of Nooterhof niet meer centraal staat, maar een antwoord wordt gezocht op de vraag 'wat voor doel dient NDE?'. NDE verandert dus van doel naar middel.

In scenario 3 worden de vijf brede welvaartthema's uit het coalitieakkoord geïntegreerd in het NDE aanbod. Dit vereist bijvoorbeeld van aanbieders dat er actief op zoek wordt gegaan naar nieuwe partnerschappen met actoren die kennis en ervaring hebben op brede welvaartsthema's die verder af staan van de klassieke NME of NDE thema's, zoals natuur en biodiversiteit. Deze samenwerkingen zijn nodig omdat de traditionele NDE aanbieders deze expertise niet vanzelfsprekend in huis hebben. Een voor de hand liggende partner kan gevonden worden in Stadkamer, met name voor cultureel aanbod. Samenwerking met Stadkamer is eerder al gezocht, maar heeft om meerdere redenen niet tot bloei kunnen komen. Het kan daarom wenselijk en nodig zijn dat gemeente Zwolle een meer sturende rol in neemt om dit van de grond te krijgen.

Scenario 4 zet vervolgens nog een stap verder, door niet alleen de aangeboden thema's uit te breiden naar brede welvaart thema's (de aanbodkant), maar ook door de vraagkant breder te definiëren. De vraag beperkt zich niet langer tot enkel onderwijsinstellingen, maar omvat alle inwoners van Zwolle én alle organisaties die zich in Zwolle bevinden. In die zin omvat het NDE dan ook het volwassenonderwijs. Brede welvaart gaat iedereen aan, en zou daarom ook iedereen hier actief bij moeten betrekken. Vanuit deze insteek verbreed educatie zich als vanzelfsprekend naar informeren en communiceren en zoekt het de aansluiting bij participatie en recreatie.

De bredere definitie die bij scenario 3 en 4 wordt gehanteerd resulteert ook in een bredere betrokkenheid vanuit de gemeente, zoals omschreven staat bij regie en strategie. NDE is niet langer alleen een verantwoordelijkheid van de wethouder Groen, maar heeft raakvlakken met veel meer beleidsportefeuilles, waardoor het een veel bredere basis krijgt. Dit biedt kansen voor NDE om veel breder verankerd te raken in gemeentelijk beleid.

5.3 Financieel plaatje

Zoals in de raadsbrief van 2 juli 2024 is het belang van NDE[11] aangegeven en is aangegeven dat er verder gewerkt wordt aan een programma en verankering. Dit vergt dat er duidelijkheid nodig is welk structureel budget er voor NDE beschikbaar is vanaf 2026, dit geldt zowel voor de ambtelijke capaciteit als de te besteden middelen.

Denkrichting 1 NDE als op zichzelf staand doel

De uitgangpunten voor denkrichting 1 zijn dat:

- NDE een zelfstandig doel is.
- de nadruk op het onderwijs (basisonderwijs of basis- en voortgezet onderwijs), Voortgezet onderwijs is een uitbreiding
- waar de regie belegd wordt (bij de gemeente of extern Nooterhof). In beide gevallen zal er beleidsadvies bij gemeente nodig blijven. Bij externe regie zal er iets meer ruimte binnen de gemeente nodig blijven
- Of NDE zich voornamelijk richt op onderwijs of dat er ook participatie en recreatie van de samenleving/leefomgeving bij komt.

Dit leidt tot het volgende beeld:

Scenario 1 (vooral focus op basisonderwijs, regie bij gemeente, optimalisatie samenwerking met netwerk en binnen het onderwijs). Jaarlijks is uitgegaan van 3% inflatiecorrectie

Tabel 5 Financieel overzicht scenario 1

Bedragen x €1.000	2025	2026	2027	2028	2029
Structureel budget regie NDE gemeente 0,55 fte (0,5 makelaar, 0,05 beleid)	142	68	70	72	75
Structureel budget regie extern (makelaar)	-	-	-	-	-
Structureel budget activiteiten	68	70	73	75	77
Incidenteel budget activiteiten	35				
Totaal	**245**	**139**	**143**	**147**	**152**

Binnen scenario 1 wordt er met de onderstaande uitgangspunten rekening gehouden:

- Budget gemeente voor beleidsadvies en makelaar gelijk aan 2025 met inflatie. Het incidenteel budget van €76.000 voor programmeur is vervallen
- Structureel budget activiteiten met inflatiecorrectie
- Incidenteel budget voor activiteiten vervalt vanaf 2025

[11] "Natuur- en Milieueducatie (NME) is gericht op een grotere betrokkenheid, bewustzijn én gedragsverandering bij inwoners van Zwolle, en bij kinderen in het bijzonder. NME levert daarmee een bijdrage aan de maatschappelijke opgaven waar de stad voor staat, waaronder de energietransitie, de klimaatopgave, circulariteit, duurzaamheid en biodiversiteit."

Scenario 2 (verbreden naar voortgezet onderwijs, regie extern, toevoegen van participatie en recreatie samenleving/leefomgeving). Jaarlijks is uitgegaan van 3% inflatiecorrectie

Tabel 6 Financieel overzicht scenario 2

Bedragen x €1.000	2025	2026	2027	2028	2029
Structureel budget regie NDE gemeente 0,15 fte	142	18	18	19	19
Structureel budget regie extern (makelaar)		61	63	65	67
Structureel budget activiteiten	68	70	73	75	77
Incidenteel budget activiteiten	**35**	**50**	**52**	**53**	**55**
Totaal	**245**	**200**	**206**	**212**	**218**

Binnen scenario 2 wordt er met de onderstaande uitgangspunten rekening gehouden:

- Budget gemeente voor beleidsadvies en coördinatie van 0,1 naar 0,15 fte
- Extern budget voor coördinatie (makelaar)
- Structureel budget activiteiten conform scenario 1
- Incidenteel budget activiteiten weer opgevoerd omdat vanuit de samenwerking nieuwe mogelijkheden ontstaan, dit kan geld zijn uit andere domeinen bijv. voor recreatie, participatie of samenwerking

Denkrichting 2 NDE als middel om brede welvaart te bevorderen

In denkrichting 2 is de grote verandering van NDE van zelfstandig doel verandert in dat NDE instrumenteel is voor brede welvaart van de stad. NDE is een sterk georganiseerde stevige partner voor gemeente, maatschappelijke en bewonersorganisaties die samen de stad versterken op sociaal gebied en qua leefomgeving. Beide scenario's hebben een duidelijk hoger prijskaartje dan scenario's 1 en 2.

Scenario 3 (werken aan brede welvaart op alle 5 domeinen; aanbod van cultuur, gezondheid, techniek, natuur, duurzaamheid voor onderwijs en samenleving in samenhang aanbieden; community building)

Tabel 7 Financieel overzicht scenario 3

Bedragen x €1.000	2025	2026	2027	2028	2029
Structureel budget regie NDE gemeente 0,2 fte	142	24	24	25	26
Structureel budget regie extern (makelaar)		68	70	72	74
bouw online platform aanbod onderwijs		50			
Structureel budget activiteiten	68	70	73	75	77
Incidenteel budget activiteiten	**35**	75	77	80	82
Totaal	**245**	**287**	**244**	**251**	**259**

Binnen scenario 3 wordt er met de onderstaande uitgangspunten rekening gehouden:

- Samenhang op alle 5 domeinen/programma's van de gemeente met focus op brede welvaart van de stad (sociaal en leefomgeving)
- Intensieve samenwerking met ander partners in de stad en aanbieders richting onderwijs
- Gezamenlijk online platform aanbieders naar het onderwijs (cultuur, techniek, gezondheid, voedsel, natuur, duurzaamheid e.d.)
- Community building aan vraagkant en aanbodkant
- Extra budget voor platform gezamenlijk aanbod vanuit meerdere sectoren samen richting onderwijs (eenmalig €50.000)

- Externe regie 10% extra budget t.o.v. scenario's 1 en 2
- Incidenteel budget activiteiten groeit van €50.000 naar €75.000 voor samenwerking met andere thema's/sectoren. Dit kan geld zijn uit andere domeinen bijv. voor recreatie, participatie of samenwerking.

Scenario 4 (in aanvulling op scenario 3: intensieve samenwerking Stadskamer; inzet NDE op educatie, participatie en recreatie in samenhang; meer met wijklocaties; brede welvaart staat centraal; vaagkant is van onderwijs, inwoners en organisaties in de stad)

Tabel 8 Financieel overzicht scenario 4

Bedragen x €1.000	2025	2026	2027	2028	2029
Structureel budget regie NDE gemeente 0,3 fte	142	36	37	38	39
Structureel budget regie extern (makelaar)		71	73	75	77
bouw online platform aanbod onderwijs		50			
Structureel budget activiteiten	68	70	73	75	77
Incidenteel budget activiteiten	**35**	**100**	**103**	**106**	**109**
Totaal	**245**	**327**	**285**	**294**	**302**

Binnen scenario 4 wordt er met de onderstaande uitgangspunten rekening gehouden:
- Samenhang op alle 5 domeinen/programma's van de gemeente met focus op brede welvaart van de stad (sociaal en leefomgeving)
- Intensieve samenwerking met ander partners in de stad en aanbieders richting onderwijs
- Gezamenlijk online platform aanbieders naar het onderwijs (cultuur, techniek, gezondheid, voedsel, natuur, duurzaamheid e.d.)
- Community building aan vraagkant en aanbodkant
- Extra budget voor platform gezamenlijk aanbod vanuit meerdere sectoren samen richting onderwijs (eenmalig €50.000)
- Externe regie 15% extra budget t.o.v. scenario's 1 en 2
- Incidenteel budget activiteiten verhoogd van €50.000 naar €100.000 voor samenwerking met andere thema's/sectoren. Dit kan geld zijn uit andere domeinen bijv. voor recreatie, participatie of samenwerking.

6. Advies

ADVIES 1: **Zet in op de ingeslagen koers en blijf aan het NDE netwerk bouwen. Begin bij het eerste scenario.**

Toelichting:
De koers, met betrekking tot makelaar, programmeur en beleidsadviseur, die de gemeente Zwolle is geslagen is effectief en modern. De beginselen van een netwerk beginnen te vormen. Het zou daarom niet logisch zijn om dat nu los te laten.

ADVIES 2: **Betrek het volledige NDE netwerk en breng verbinding tussen vraag- en aanbod.**

Toelichting:
Op dit moment wordt het NDE aanbod vooral vanuit de aanbiedende partijen ontwikkeld en georganiseerd. Om betere aansluiting met het onderwijs te vinden én daarmee van meerwaarde te zijn, dient het aanbod in samenwerking met het onderwijs ontwikkeld te worden. Daarom adviseren wij om samenkomst en uitwisseling tussen NDE en onderwijs te organiseren, het Kiemkracht festival is hier een goed voorbeeld van.

ADVIES 3: **Maak gebruik van de bestaande netwerken binnen zowel het onderwijs als het NDE veld en breder.**

Toelichting:
Opdat er meer verbinding tussen vraag- en aanbod moet komen is het logisch dat binnen deze groepen ook meer gemeenschap wordt gevormd. Als gemeente kan hier een rol worden aangenomen die faciliterend is van aard. Ook zijn er kansen om meer gebruik te maken van al bestaande netwerken, zoals de koepelorganisaties binnen het onderwijs.

ADVIES 4: **Verbind het Natuur- en duurzaamheidseducatie met andere domeinen, zowel intern als in het veld. Verbreed vanuit scenario 1 naar scenario 3. en daarna 4.**

Toelichting:
Op het moment dat het NDE netwerk in beweging is en dat het procesmatig staat, kan er verbreding gezocht worden naar de andere domeinen, zoals het sociaal domein en ruimtelijke ordening. Dit zorgt voor integrale ondersteuning aan het onderwijs op een breed scala aan thema's en onderwerpen. Ook geeft het mogelijkheid om de bekostiging van deze ondersteuning op meerdere plekken te beleggen. Dit maakt het robuuster.

ADVIES 5: **Zodra scenario 3 is gerealiseerd dient het NDE verder te kijken dan educatie. Zet in op scenario 4 en focus op zowel educatie als participatie en recreatie.**

Toelichting:
Zwolle kent al voorbeelden waarbij NDE ingezet wordt voor educatie, participatie en

recreatie. Dit gebeurt namelijk veelal op de stadsboerderijen. Op het moment dat het NDE netwerk een goede ondersteuning bied aan het onderwijs dient er verbreed te worden naar de rest van de samenleving. Op deze manier stimuleert men het 'leven lang leren' principe waarbij jong en oud samen komen.

ADVIES 6: **Behoud structurele financiële ondersteuning maar geef ruimte voor incidentele bijdragen.**

Toelichting:
Nauw samengenomen met de voorgaande adviezen. Zorg dat er structureel gewerkt kan worden aan de (door)ontwikkeling van NDE in Zwolle. Daar bovenop zouden incidentele bijdragen ingezet kunnen worden op specifiekere en in tijd gekaderde vraagstukken, zoals bijvoorbeeld de pilot met NMO.

Bijlage I. Overzicht interviews

Organisatie	Persoon	Rol
Gemeente Zwolle	Anja Roelfs	Wethouder, o.a. Natuur en Groenbeleid, Dierenwelzijn, Inwonerbetrokkenheid
Gemeente Zwolle	Arjan Spaans	Wethouder, o.a. Energietransitie en warmte, Klimaatadaptatie, beheer openbare ruimte
Gemeente Zwolle	Anouk Kruizinga	Beleidsadviseur NDE
Gemeente Zwolle	Sonja van der Sar	Programmeur NDE
Gemeente Zwolle	Mariken Enserink	Makelaar NDE
Stichting Stadshoeve	Jessica de Jonge	Bestuursvoorzitter
Nooterhof	Kirsten Wilke	Coördinator
NMO	Hannelore Börger	Programmamanager educatie
Milieuraad	Michiel van Harten, Jos van Oosten	Coördinator, bestuurslid
Travers Welzijn	Bianca van 't Hul	Consulent buurtweiden
Campherbeek	Anouk Kleinpaste	Directie
SKZ	Miranda Felix	Coördinator
Organisatie	**Doel**	**Persoon**
PO en VO scholen	Groepsgesprek Onderwijs	Loes onder de Linden (leerkracht) Ilona Trompetter (leerkracht) Leonie Hercules (directeur) Jaap Bouwman (leerkracht) Frank (Zonecollege, leerkracht)
PO en VO scholen	vervolg scholengesprek	
Gemeente Zwolle	Groepsgesprek Ambtenarij	Annemieke Feijen, Adriaan Mosterman, Annemiek Wiegman, Marit Benning, Eefje van Empel, Ken Jipping, Anouk Kruizinga

Bijlage II. Overzicht onderzochte documenten

- Bijlage 1. Reactie college van BW op adviezen burgerberaad
- Coalitieakkoord 2022-2026
- NME koers Zwolle gaat voor groen
- Geschiedenis NME in Zwolle
    - Eindrapport NMO 2010
    - 2024 Inwerkprogramma NME
    - Inhoudelijk eindrapportage CDO Zwolle 20150210
- Groene Loper Zwolle: Projectvoorstel 2025-2026 DEF
- Rol gemeente
    - Vacature Gemeente Zwolle – programmeur NDE
    - Vacature Adviseur Recreatie _ Gemeente Zwolle
    - Vacature NME makelaar
- Begroting NDE – los document aangeleverd door de gemeente
- Stichting Milieuraad
    - Begroting
    - Position paper
    - Uitvoeringsovereenkomst 2025 Milieuraad
- Wijklocatie: Nooterhof
    - Toekomstvisie 2025-2030 NH
    - Plan en programma 2024-2025
    - Begroting 2025
    - Verkenning nieuwe huisvesting
    - Aanvraag c.q. verzoek extra middelen
- Wijklocatie de Stadhoeve
    - Begroting voor subsidieaanvraag 2025 – park de stadhoeve
    - Bestuursoverleg en financieel jaarverslag
    - Meerjarenbeleidsplan stichting de Stadshoeve
- Wijklocatie stichting Kinderboerderijen, park de Wezenlanden
    - Begroting 2025 tweede versie
    - Jaarverslag 2023 & 2024
    - Visie 2020-2025
- Wijklocaties Traverse, de Eemhoeve, de Klooienberg, De Schellerhoeve
    - Jaarverslag Traverse Welzijn
    - Activiteiten kalender locaties
    - Begroting Travers 2025
    - Gehonoreerd: Verzoek uitbreiding formatie coördinatie wijkboerderijen 2023

Bijlage III. Resultaten

Bijlage III.I Bureaustudie

Op basis van ca. aangeleverde 60 documenten, is een situatieschets gemaakt van het NDE-netwerk en het daar aangekoppelde NDE-beleid in Gemeente Zwolle. Gemeentelijke visie en ambitie betreffende NDE is verwoord in verschillende overkoepelende beleidsdocumenten, te weten:

- Coalitieakkoord 2022 – 2026
- Omgevingsvisie
- Groen- en recreatiebeleid

Vanuit deze visie en ambities wordt ingezoomd op het koersplan NME, met daarin de ambities, doelstellingen en speerpunten voor NDE beleid in Zwolle vanaf 2021. Hieruit volgt een evaluatie van de mate waarin de speerpunten ten uitvoer zijn gebracht en in hoeverre de bijbehorende ambities zijn gerealiseerd.

Bijlage III.II De visie van de Gemeente

Coalitieakkoord 2022 - 2026

In het coalitieakkoord 2022-2026: "*Samen voor een waarde(n)volle toekomst*" worden vijf thema's naar voren geschoven welke gezamenlijk bijdragen aan de brede welvaart van de gemeente Zwolle. Deze 5 thema's zijn:

- *Groeiend Zwolle: Kwaliteit van wonen en leven.* Dit thema richt zich op de groei van Zwolle waarbij de kwaliteit van wonen en de leefomgeving behouden en versterkt moeten worden. Er wordt gestreefd naar meer betaalbare woningen, in afstemming met het Rijk, de provincie en de regio, zonder concessies te doen aan de unieke kwaliteiten van Zwolle.
- *Duurzaam Zwolle: Klimaatneutraal en groen.* Dit thema heeft als doel om Zwolle in 2040 klimaatneutraal te laten zijn, of zoveel eerder als mogelijk is. De energietransitie is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de gemeente, inwoners, bedrijven en instellingen. Er wordt meer ruimte gegeven aan inwonersinitiatieven en bedrijven worden intensiever ondersteund bij verduurzaming.
- *Inclusief Zwolle: Kansengelijkheid, bestaanszekerheid en meedoen.* Dit thema streeft naar een inclusieve samenleving waarin iedereen mee kan doen, met gelijke kansen en bestaanszekerheid, om zo een tweedeling in de samenleving tegen te gaan. De focus ligt op het versterken van de maatschappelijke verbanden en netwerken als sociale basis waar mensen op terug kunnen vallen.
- *Levendig Zwolle: Kunst en Cultuur.* Kunst en cultuur worden gezien als onmisbaar voor een goede kwaliteit van leven, levendigheid en verbinding in de stad.
- *Circulair Zwolle: Economie voor een brede welvaart.* De economie wordt gezien als een instrument om de brede welvaart van de inwoners te vergroten, door bij te dragen aan een duurzame wereld, zinvol werk en levensonderhoud.

Door te werken op deze 5 thema's werkt de gemeente Zwolle "*samen met haar inwoners naar een bijzondere en waarde(n)volle toekomst*". Bij alle vijf de thema's is in meer of mindere mate een link te leggen met de overkoepelende NDE-doelstelling om het 'vergroten van kennis en inzicht in de natuur en klimaat, het creëren van bewustzijn en het realiseren van handelingsperspectief'. De link met Duurzaam Zwolle is hierbij het meest evident.

Bovendien is NDE voor de gemeente 'een belangrijk instrument ten behoeve van de klimaatopgave, energietransitie, circulariteit, duurzaamheid en biodiversiteit'. Deze functie van NDE verbindt het netwerk ook aan de gemeentelijke ambities voor een Inclusief Zwolle en Circulair Zwolle.

Omgevingsvisie 'Ons Zwolle van Morgen'
In de omgevingsvisie is versterken van natuur, milieu en educatie duidelijk aanwezig. Groen is het leidend thema voor de stedelijke ontwikkeling in samenhang met klimaat. Zwolle heeft zich aangesloten bij het Deltaplan biodiversiteitsherstel. Naast de rol van programmeur en makelaar vanuit de gemeente om partijen uit de samenleving en het onderwijs te verbinden stimuleert de gemeente scholen ook via workshops, jeugdtuinen, voedselbosjes, bijenhotels en andere wijkgerichte activiteiten, bijvoorbeeld in het project Buitengeluk, waarin veel partijen in de stad samenwerken.

In de begroting is bij de doelstelling Vitaliteit en Gezondheid NME opgenomen als structurele post voor wijk- en schoolprojecten. Genoemd zijn onder meer de jeugdtuincomplexen, schaapskudde, buurt- en wijkboerderijen. Met de makelaars wordt NME wijkgerichter vorm gegeven.

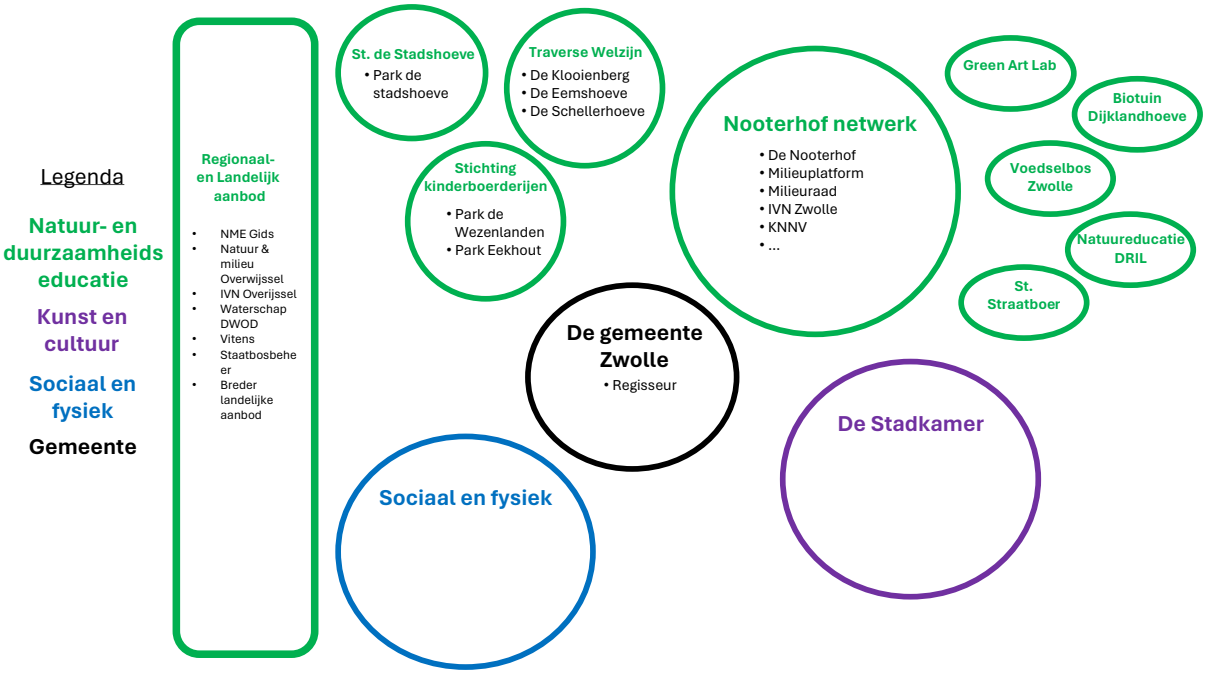
Groen- en recreatiebeleid
Het groen en recreatiebeleid 'Groen Groeit mee' is geactualiseerd, inclusief de uitvoeringsagenda en natuur-investeringsagenda (NIA). Door het opstellen van 10 ambities wordt ingezet dat iedereen dicht bij groen woont (200m van een plantsoen en 500m van een park). Dit draagt bij aan gezondheid, klimaat en biodiversiteit., en sluit aan bij de eerste drie thema's uit het coalitieakkoord (groeiend, duurzaam en inclusief Zwolle). NME wordt in deze ambities als een essentieel instrument gezien voor natuurbeleving, klimaatbesef, en gezondheid.

Bijlage III.III NDE situatie in Zwolle

Op basis van, door verschillende organisaties uit het veld aangeleverde, stukken is de onderstaande situatieschets van het NDE werkveld en beleid in Zwolle tot stand gekomen.

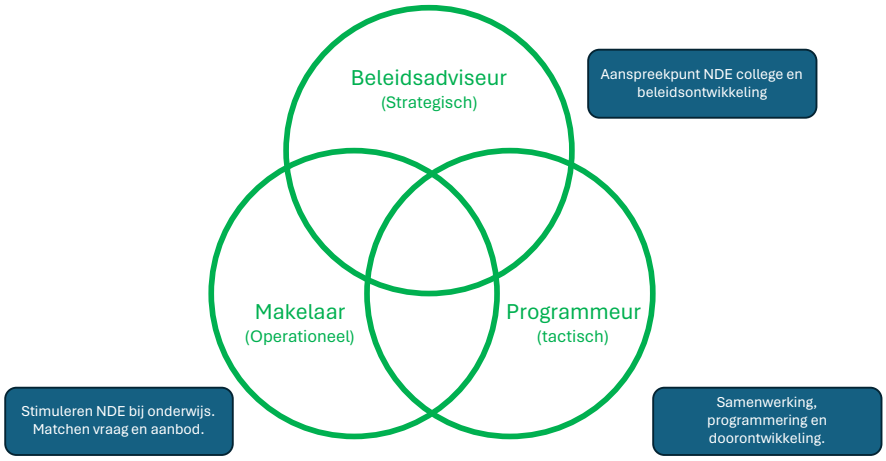
Als eerste schetsen we een beeld van het werkveld (educatief landschap) in Zwolle. Welke organisaties en spelers bevinden zich in het NDE netwerk. We lichten de belangrijkste organisaties en spelers toe. Vervolgens beoordelen we in hoeverre de speerpunten uit de Koers ten uitvoer zijn gebracht en daarmee de doelstellingen en ambities zijn behaald. De raadsbrief 'Voorgangsreportage uitwerking Koers NME' vormt hiervoor de basis.

Educatief landschap
In Zwolle zijn verschillende actoren actief binnen het educatief landschap. Dit zijn partijen die zich bezig houden met het formele onderwijs maar ook met informeel onderwijs. En het zijn partijen voor wie educatie een kerntaak is (zoals het onderwijs) en organisaties voor wie het een neventaak is. Het is een illusie om volledig te zijn in het overzicht, maar als beeld kan het helpen om overzicht te krijgen.

- <u>Gemeente Zwolle</u>

De spil in het netwerk wordt gevormd door het de gemeente Zwolle, die naast beleidsvorming ook zorgt draagt voor programmacoördinatie en een makelaarsfunctie op zich neemt om vraag en aanbod aan elkaar te koppelen. Hiermee is gemeente Zwolle in de kern betrokken bij zowel beleid als uitvoering van beleid. Gemeente Zwolle voert deze taken op de volgende wijze uit:

Het is belangrijk om op te merken dat de uren van de programmeur incidenteel zijn en na 2025 komen te vervallen. Daarbij is de functie van makelaar en programmeur gedurende een aantal maanden in 2025 samengevoegd door het uitvallen van de makelaar op basis van medische gronden. Hierdoor is er gedurende deze maanden aanzienlijk minder slagkracht geweest met betrekking tot de taken van zowel de makelaar als de programmeur.
De totale omvang van de drie rollen zijn samen 1,2fte, en op de volgende wijze verdeeld:

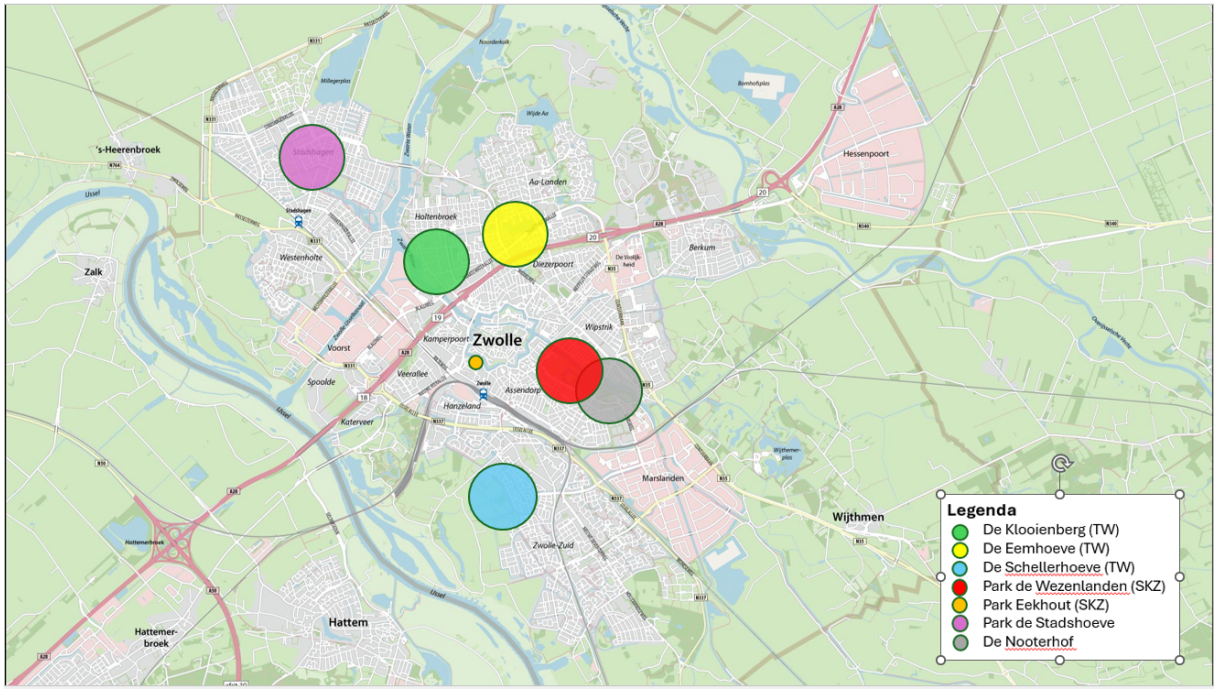
Beleidsadviseur:	0,1fte
Programmeur:	0,55fte
Makelaar:	0,55fte

- De wijklocaties:

De wijklocaties zijn een zestal stadsboerderijen die vallen onder drie overkoepelende organisaties, te weten Travers Welzijn, Stichting Kinderboerderijen en Stichting de Stadshoeve. Elke wijklocatie geeft deels op autonome invulling aan educatie, recreatie en participatie doelen. De wijklocaties hebben ook in de interviews aangegeven hier waarde aan te hechten, omdat zij hun eigen wijk goed kennen en daarbinnen hun eigen contacten onderhouden, zowel met andere NDE-partners als met de scholen in de wijk.

De locaties zijn verdeeld over meerdere gemeentelijke wijken, zoals te zien is op onderstaande kaart van Zwolle. De spreiding van de locaties draagt bij aan een wijkgerichte aanpak en focus, hoewel hierbij moet worden opgemerkt dat niet elke wijk een wijklocatie heeft die op loop- of fietsafstand is, waardoor mogelijk niet alle inwoners van Zwolle worden bediend met deze wijkgerichte aanpak.

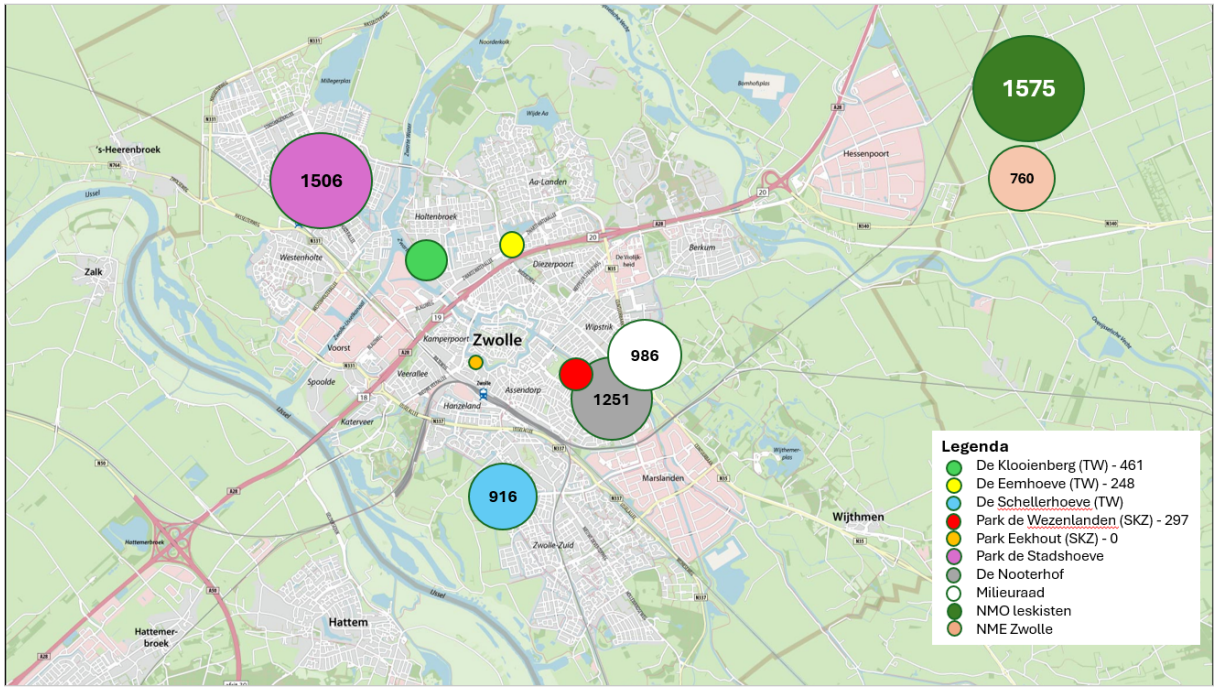

- Het aanbod:

Het aanbod van NDE bestaat uit een breed web aan partners, zowel lokaal, regionaal als provinciaal. De wijklocaties zijn primair een locatie, maar ook een aanbieder van NDE.

Lokaal	Regionaal	Provinciaal
De Klooienberg (TW)	Vitens	NMO
De Eemhoeve (TW)	WDOD	Provincie Overijssel
De Schellerhoeve (TW)	Enexis	Landschap Overijssel
Park de Wezenlanden (SKZ)	Zone college	
Park Eekhout (SKZ)	Staatsbosbeheer	
Park de Stadshoeve	ROVA	
Nooterhof		
Milieuraad		
Avi Fauna		
IVN Zwolle		
Verschillende zzp-aanbieders (zoals Xplosief, GreeenArtLab, ErUit, etc.)		

Er vindt monitoring plaats van het bereik van het NDE-netwerk. Onderstaande figuur en tabel geeft hier een beeld van:

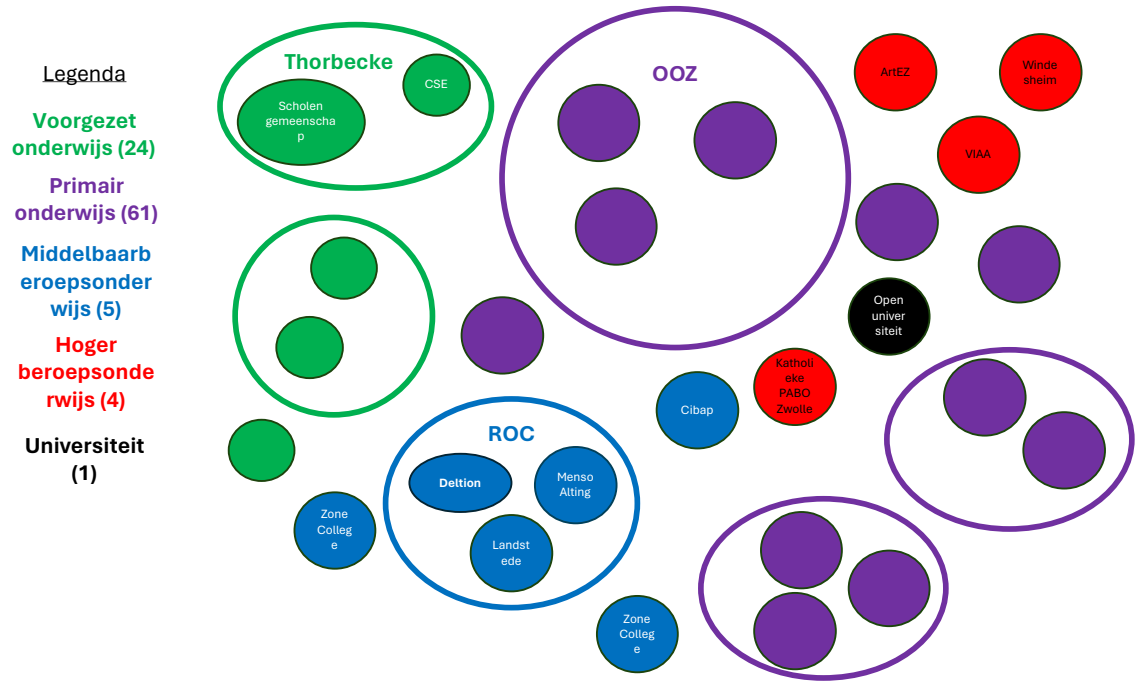

Toelichting bij de figuur:
Hoe groter de cirkel, hoe groter het bereik van deze wijklocatie met NDE, gemeten in aantal leerlingen. De NMO-themakisten en het bereik van NME Zwolle is ook aangegeven op de kaart, maar omdat dit geen wijklocaties betreffen, zijn ze buiten Zwolle geplaatst.
Om een beter beeld te krijgen van het type onderwijs dat hiermee wordt bediend, kan de volgende tabel helpend zijn:

Tabel 9: bereikte leerlingen per locatie (gegevens 2024)

Aanbieder	PO	VO	M/H BO	Totaal
NMO Leskisten	1.575	0	0	**1.575**
Stadshoeve	1.506	0	0	**1.506**
Nooterhof	788	28	435	**1.251**
Milieuraad	986	0	0	**986**
Schellerhoeve	307	529	80	**916**
NME Zwolle	760	0	0	**760**
Klooienberg	76	111	244	**431**
Weezenlanden	0	82	215	**297**
Eemhoeve	148	100	0	**248**
Totaal	**6.146**	**850**	**974**	**7.970**

- Het onderwijs:

Het onderwijs is Zwolle is ondergebracht onder verschillende koepelorganisaties alsook zelfstandige organisaties. Hoewel de nadruk van het huidige NDE beleid voor de gemeente ligt bij het po (zoals ook aangegeven in de Koers NME), zijn er ook samenwerkingen en activiteiten waarbij het vo, mbo of hbo betrokken is. Het primaire onderwijs in Zwolle (zowel PO als SO) omvat 61 locaties.
OOZ is een speler waarmee Gemeente Zwolle samenwerkt met betrekking tot NDE. OOZ is een scholenkoepel van 37 scholen, zowel in het po als het vo, en met scholen in zowel Zwolle als omliggende gemeenten. Het OOZ heeft een adviseur communicatie en natuureducatie in dienst, wat potentie biedt om met het NDE-aanbod een grote groep scholen te bereiken.

Koers op NME
De beleidsnotitie Koers op NME – Zwolle gaat voor groene (blauw)vingers schetst een beeld van het NME netwerk zoals dat eruit zag in 2021, met aansluitend een toekomstvisie hoe het NME beleid in

periode na 2021 kan worden vormgegeven en met welke financiële consequenties dat komt. De evaluatie of het beleid uit de Koers effectief en efficiënt en of daarmee de gestelde doelen zijn gerealiseerd is uitgevoerd. Hiertoe wordt de raadsbrief 'Voortgangsreportage uitwerking koers NME' als uitgangspunt genomen, aangevuld met overige gedeelde documentatie. Het kwantitatief beeld uit de evaluatie is:

- In 2024 is een nulmeting gedaan door aan de Nooterhof, Milieuraad en de wijkboerderijen te vragen welke scholen ze op bezoek hebben gehad; of die gebruik hebben gemaakt van een gastles of aan een project hebben meegedaan. Voor deze scholen geldt dat zij NME aanbieden aan hun leerlingen.
- 42 scholen hebben gebruik gemaakt van het aanbod van NMO voor wat betreft leskisten en materiaalzendingen (niet bekend is welk percentage daadwerkelijk ook gebruikt is).
- In de inventarisatie ontbraken andere actieve partners zoals IVN Zwolle, Green Art Lab, Biotuin Dijklandhoeve… De hoeveelheid lessen die gegeven worden door het NDE-veld, en daarmee scholen en leerlingen die NDE aangereikt krijgen ligt in werkelijkheid dus hoger.
- Conclusie is dat 66,66% of meer van de basisscholen gebruik hebben gemaakt van het aanbod van de NDE aanbieders.

Het overkoepelende doel voor NME zoals dat is opgenomen in de gemeentelijke begroting is: 'We sturen op vitaliteit en gezondheid van mens, dier en de omgeving waarin we wonen, werken en recreëren.' (doel 7.3.3).
Hier vanuit zijn de volgende drie doelstellingen afgeleid:

- Enthousiasmeren: intensiveren en verder professionaliseren van natuur- en milieueducatie bij basisscholen.
- Organiseren: Natuur- en milieuactiviteiten aanbieden in de directe leef- en leeromgeving van kinderen en nabij scholen.
- Handelen: Natuur- en milieueducatie is gericht op een grotere betrokkenheid, natuur- en milieubewustzijn én gedragsverandering bij inwoners van Zwolle, en bij kinderen in het bijzonder.

Om deze drie doelstelling te realiseren zijn vervolgens drie ambities geformuleerd:

- Het aanbod moet inzichtelijk, vraaggericht en makkelijk beschikbaar zijn
- Het aanbod en de samenwerking is verbreed naar actuele thema's en nieuwe partners
- 2/3 van de basisscholen biedt NME aan leerlingen

Om deze ambities en doelstellingen te bereiken is er in 2021 gekozen om de focus te leggen op drie speerpunten:

1. Versterken van NME in de wijk: Uitbreiding van het aanbod op wijk- en kinderboerderijen en intensivering van de samenwerking met scholen en nieuwe partners rond actuele thema's.
   ➔ *Dit draagt bij aan de doelstellingen enthousiasmeren en organiseren en de tweede ambitie.*
2. Versterken van coördinatie: Vergroten van de capaciteit van de NME-makelaar met programmeursfunctie, met behoud van positionering binnen de gemeente voor optimale beleidskoppeling en stedelijke scope.
   ➔ *Dit draagt bij aan de doelstellingen enthousiasmeren en organiseren en de eerste twee ambities*
3. Versterken van communicatie en informatievoorziening: Ontwikkeling van een digitaal platform voor aanbod en boekingen, versterking van zichtbaarheid en verbetering van monitoring en data gedreven sturing.

➔ *Dit draagt bij aan de doelstellingen enthousiasmeren, organiseren en handelen en ambities een en drie.*

Hieronder een beknopte opsomming van de acties die zijn ondernomen om de gestelde doelen te bereiken.

Het aanbod moet inzichtelijk, vraaggericht en makkelijk beschikbaar zijn

- Ontwikkeling van website met aanbod van natuureducatie:
  de website draagt bij aan de inzichtelijkheid van het beschikbare NDE-aanbod in Zwolle.
  Bezoekersaantallen: 704 bezoekers, waarvan 78 bezoekers een of meerdere malen terugkeerden.
  Dit betekent dat 89% van de bezoekers na één bezoek niet meer naar de website is teruggekeerd.
  Er is geen informatie beschikbaar over doelen die gesteld zijn in bezoekersaantallen, waardoor we geen oordeel kunnen geven of het doel met het ontwikkelen van de website is behaald.
- Individuele adviesgesprekken op scholen:
  Er zijn sinds de Koersnotitie (tot aan de evaluatie op 2 juli 2024) 14 advies-op-maat gesprekken gevoerd door de programmamanager / makelaar, om het aanbod beter bij de vraag te laten aansluiten. Afgezet tegen het totaal van 65 basisscholen in Zwolle is hiermee 22% van de basisscholen bezocht.
- Organisatie van Meet & Greet op wijklocaties: er zijn twee edities geweest van de Meet & Greet waaraan in totaal 18 verschillende scholen deelnamen (en 29 leerkrachten). Het is niet bekend hoeveel scholen beide keren aanwezig waren.
- Organisatie van Kiemkracht Festival:
  In mei 2025 is de eerste editie van het Kiemkracht festival geweest op Nooterhof. Dit was een samenwerking tussen de wijklocaties, Nooterhof, overige NDE-aanbieders en Gemeente Zwolle. Ruim twintig basisscholen hebben het festival bezocht.
- Pilot met NMO leskisten:
  Er is een tweejarige pilot met NMO gestart (2024 – 2025) om scholen te ontzorgen bij het aanbieden van NDE lessen op de schoollocatie. De pilot droeg ook bij aan het verbreden van het NDE-aanbod met meerdere thema's. De pilot betrof themakisten, moestuinzaden en materiaalzendingen. Er zijn in het eerste pilotjaar de volgende resultaten geboekt:
  - 19 Zwolse basisscholen hebben een themakist aangevraagd voor in totaal 63 klassen
  - 26 Zwolse basisscholen vroegen moestuinzaden aan
  - 14 Zwolse basisscholen vroegen materiaalzendingen aan

  In totaal zijn hiermee 1575 basisschoolleerlingen bereikt. Het is onduidelijk of hier dubbeltellingen in zitten, van scholen die bijvoorbeeld zowel moestuinzaden als themakisten of overig materiaal aanvroegen. Daarnaast is niet bekend of de aangevraagde themakist ook daadwerkelijk in de klas is gebruikt. Er is geen kwalitatieve tussenevaluatie geweest. Ook is niet terug te vinden of er vooral doelen zijn gesteld met betrekking tot het aantal te bereiken scholen of leerlingen.

Het aanbod en de samenwerking moet worden verbreed naar actuele thema's en nieuwe partners:

- Samenwerking met Zwolse energiecoaches en platform Duurzaam Zwolle.
  Sinds 2023 geven zijn energie les op basisscholen. Er zijn geen afnameaantallen gedeeld.
- IVN Overijssel heeft NDE-partners getraind.
  Inhoud van deze trainingen en het bereik van deze trainingen is niet met ons gedeeld.
- Nieuwe organisaties hebben zich aangesloten bij het NDE-partnernetwerk.

Het gaat om: Stichting Straatboer, Stichting Voedselbos, Bio tuin Dijklandhoeve & Gooitz. Resultaten van deze nieuwe NDE-partners zijn niet bekend gemaakt.
- Andere projecten zitten nog in de pijplijn, zoals een samenwerking met Stichting Nooterhof om een natuureducatieve leerlijn aan te bieden.
- Eenmalige project:
  Zwolle Schoon (project met Onderwijsroute & Jij en Lassus Campus Zwolle).
- Overige samenwerkingen: Green Art Lab, Gooitz, Staatsbosbeheer en ROVA.
- Interne samenwerkingen:
  Project met Groenbeheer (Boomfeestdag) waaraan 3 basisschoolklassen deelnamen.

2/3 van de basisscholen biedt NME aan:
- Hierover zijn geen gegevens beschikbaar. Er is enkel een schatting dat in 2024 1/3 van de basisscholen NME (of NDE) aanbiedt, wat om ca. 20 van de 65 basisscholen zou gaan. De ambitie van 2/3 van de basisscholen, zoals deze in 2021 is gesteld, is daarmee in 2025 nog niet bereikt.
- Contact met de adviseur natuureducatie van OOZ:
  De programmamanager / makelaar onderhoudt dit contact om scholen die onder dit bestuur vallen beter te kunnen bereiken. Het is niet bekend wat dit contact concreet heeft opgeleverd.

Bijlage III.IV Interviewresultaten

De interviews hebben het volgende beeld opgeleverd van het functioneren van het NDE-netwerk. Als structuur is gekozen voor evaluatie van de speerpunten waarop is ingezet in de Koers op NME.

Versterking van NME in de wijk
In Zwolle is de traditionele term NME (Natuur- en Milieueducatie) omgevormd tot NDE (Natuur- en Duurzaamheidseducatie). Hoewel deze wijziging op het eerste gezicht administratief lijkt, weerspiegelt het een inhoudelijke verbreding van de focus. Een verschuiving die door het werkveld al tijden geleden is ingezet. Door duurzaamheid expliciet te benoemen, wordt beoogt om een breder palet aan maatschappelijke thema's en partners aan te spreken en de verbinding met wijkgerichte initiatieven te versterken.

Een concreet voorbeeld van deze verbreding is de samenwerking tussen energiecoaches en de Stadshoeve, waarbij educatie rondom energiebesparing in de wijk meer vorm heeft gekregen. Tegelijkertijd blijken wijklocaties zich nog steeds relatief zelfstandig te oriënteren op hun doelgroep. De Stadshoeve richt zich primair op het primair onderwijs (PO) in Stadshagen, terwijl de Schellerhoeve meer aansluiting zoekt bij het voortgezet onderwijs (VO). Deze specialisatie zorgt voor een zekere balans in het bereik van Po-, Vo- en Mbo/Hbo-scholen, maar gebeurt grotendeels zonder onderlinge afstemming. Hoewel er vier keer per jaar overleg plaatsvindt tussen de stadsboerderijen (inclusief Nooterhof), wordt de effectiviteit van deze bijeenkomsten wisselend beoordeeld. Dit is deels het gevolg dat het doel van de bijeenkomsten op de korte termijn is gericht en er bij de deelnemers onvoldoende zicht is op een visie op de samenwerking voor de langere termijn.

Versterking van coördinatie
De aanstelling van een programmacoördinator heeft gezorgd voor meer regie vanuit de gemeente op het gebied van NDE. In 2025 is hiervoor in tijdelijk in totaal 1,2 fte beschikbaar, verdeeld over de rollen van programmacoördinator, makelaar en beleidsmedewerker. Deze personele inzet vormt de spil tussen het gemeentelijke beleid en het netwerk van aanbieders.

In de praktijk zijn deze rollen de afgelopen jaren organisch gegroeid. De samenwerking tussen gemeente en veldpartijen moest zich nog vormen, waarbij het soms zoeken was naar een werkzame structuur om het potentieel van het netwerk te benutten. Het onderwijsveld bestaat uit meer dan 60 basisscholen – regulier en speciaal onderwijs – verdeeld over vijf koepelorganisaties, waarvan Openbaar Onderwijs Zwolle (OOZ) de grootste is. Daarnaast is er sprake van een netwerk van Vo-, Mbo- en Hbo-scholen. De gemeentelijke inzet heeft zich in eerste instantie vooral gericht op het primair onderwijs.

Hoewel het doel is uitgesproken om alle basisscholen individueel te bezoeken, blijkt dit in de praktijk niet altijd haalbaar. Sommige scholen kiezen ervoor geen gebruik te maken van het aanbod, en die keuze wordt gerespecteerd. De focus ligt sterk op het bereiken van individuele scholen, en minder op het benutten van de structuur van de schoolbesturen als netwerkversterker.

Versterking van communicatie en informatievoorziening
Om het brede aanbod van NDE zichtbaar en toegankelijk te maken, is een digitaal platform ontwikkeld waarin ook de leskisten van NMO zijn geïntegreerd. Dit platform biedt gebruikers de mogelijkheid om via zoekfuncties en filters passende educatieve programma's te vinden en te boeken. Hiermee is een belangrijke stap gezet richting centrale informatievoorziening. Toch laat het gebruik van dit platform nog te wensen over. Uit interviews blijkt dat lang niet alle scholen op de hoogte zijn van het bestaan ervan. Wel is duidelijk geworden dat informatie op het platform relatief snel veroudert. NDE-aanbieders kiezen er daarom vaak voor om hun eigen communicatiekanalen te blijven gebruiken om hun doelgroepen te bereiken.

Sinds de totstandkoming van Koers op NME is er ingezet of een community activiteiten om vraag en aanbod samen te brengen. Een eerste uiting hiervan is een Meet & Greet geweest, die twee opeenvolgende jaren heeft plaatsgevonden (2023 en 2024). Een vervolg hierop is het Festival Kiemkracht, dat in mei 2025 voor het eerst werd georganiseerd. Dit evenement bracht NDE-aanbieders en scholen fysiek bij elkaar, met als doel om enerzijds scholen beter bekend te maken met het aanbod en anderzijds de ontmoeting tussen vragers en aanbieders te faciliteren. Ruim twintig basisscholen – ongeveer een derde van het totaal – namen deel aan dit festival, wat het potentieel van fysieke ontmoetingsmomenten onderstreept.

De rol van de gemeente
De gemeente Zwolle erkent het belang van het bevorderen van brede welvaart voor al haar inwoners. Dit betekent dat er aandacht is voor sociale, ecologische én economische aspecten die samen bijdragen aan een gezond, veerkrachtig en toekomstbestendig Zwolle. Het realiseren van brede welvaart vraagt om het vinden van een zorgvuldige balans tussen deze belangen.

Verduurzaming vormt daarbij een overkoepelend uitgangspunt. Binnen deze context levert natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE, voorheen NME) een waardevolle bijdrage – zowel zichtbaar als impliciet – aan het versterken van bewustzijn, gedrag en betrokkenheid van inwoners. Daarmee ondersteunt NDE de ontwikkeling van brede welvaart op een integrale wijze.

De gemeente ziet kansen om bestaande en nieuwe initiatieven te verbinden en te versterken via zogenaamde '*meekoppelkansen*'. Door slimme combinaties te maken tussen beleidsterreinen en

samenwerkingen, kunnen middelen efficiënter worden ingezet. Cruciaal hierbij is de samenwerking tussen de gemeente, haar inwoners en maatschappelijke organisaties. Zo doen er zich veel bewoner initiatieven voor in de gemeente Zwolle en wil de gemeente dat ondersteunen. De gemeente stimuleert dit via stimuleringsbijdrage van 'Initiatiefrijk Zwolle'. Hier komt het benutten van meekoppelkansen, verticaal gesproken, goed naar voren.

Echter, in het verlengde van deze *meekoppelkansen* ligt een logische verbinding met andere beleidsdomeinen, zoals onderwijs, gezondheid, cultuur en het sociaal domein. Deze horizontale verbreding wordt nu nog niet altijd benut. Door samenhang tussen beleidsdomeinen actief op te zoeken en te benutten, ontstaat de mogelijkheid om bestaande structuren te versterken en brede welvaart te verankeren in de cultuur en leefwereld van de stad.

Coördinatie, de Makelaar en aanjager
De huidige inzet op natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) wordt in belangrijke mate gedragen door de gemeentelijke coördinatie en de makelaarsfunctie. De programma-coördinator vervult hierbij een centrale rol als schakel tussen het uitvoerende veld en de ambtelijke organisatie. Deze positie is van belang voor het bewaken van samenhang, het vertalen van beleid naar praktijk en het signaleren van kansen en knelpunten binnen de uitvoering.

De makelaar fungeert aanvullend als aanjager en verbinder, met als voornaamste focus het leggen van duurzame verbindingen tussen NDE en het onderwijs. Dit proces verloopt gestaag: het bouwen aan relaties vraagt tijd, maar er zijn duidelijke stappen gezet. Binnen het veld van NDE-organisaties wordt het werk van de makelaar overwegend positief beoordeeld. De makelaar is zichtbaar en wordt gewaardeerd om de inzet en de verbindende rol die wordt vervuld.

Tegelijkertijd worden er kanttekeningen geplaatst. Hoewel de eerste verbindingen als hoopvol worden gezien, ervaren betrokken partijen een kloof tussen de gemeentelijke ambities en de praktische realiteit op de werkvloer. Waar beleidsdoelen soms breed geformuleerd zijn, ontbreekt het in de uitvoering nog aan duidelijkheid over wat er daadwerkelijk verwacht en mogelijk is. Deze spanning tussen 'wat we willen' en 'wat we kunnen' vraagt om heldere keuzes en communicatie. Een meer uitgesproken visie vanuit de gemeente over de rol en betekenis van NDE zou richtinggevend kunnen zijn voor het veld.

Daarnaast leeft er bij enkele organisaties ook kritiek op de gemeentelijke rol. Zo ervaren sommige partners dat de gemeente te veel de regie naar zich toe trekt, terwijl tegelijkertijd sterk geleund wordt op de inzet en expertise van het veld. Deze spanning wijst op een behoefte aan een duidelijkere afbakening van verantwoordelijkheden, waarbij de gemeente ondersteunend optreedt en ruimte laat voor eigen regie van organisaties.

De tegenstrijdigheid binnen het veld is hiermee zichtbaar: enerzijds is er waardering voor de coördinerende rol van de gemeente, anderzijds klinkt de roep om meer autonomie en heldere kaders.

Vanuit het onderwijs wordt de rol van de makelaar overigens nadrukkelijk positief gewaardeerd. Scholen geven aan dat de ondersteuning – met name bij momenten van ontmoeting en uitwisseling – zeer welkom is. Er bestaat bovendien behoefte aan meer gerichte uitwisselingsmomenten rondom de invulling van lesprogramma's. Tegelijk blijkt dat bestaande gemeentelijke initiatieven, zoals het

jaarlijkse schoolbezoek van de makelaar, de website voor natuureducatie en de beschikbare subsidieregeling, nog onvoldoende bekend zijn onder leerkrachten. Dit wijst op een verbeterpunt in de communicatie en zichtbaarheid richting het onderwijsveld.

Samenvattend laat de huidige aanpak zien dat de makelaarsrol potentie heeft om het veld verder te verbinden en te versterken. Tegelijk is er behoefte aan een duidelijker gemeentelijk profiel, betere communicatie, en een evenwichtige samenwerking met NDE-partners waarbij vertrouwen, ruimte en gezamenlijke regie centraal staan.

Het NDE aanbod

Het educatieve aanbod op het gebied van natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) in Zwolle is inhoudelijk van goede kwaliteit en kenmerkt zich door een brede thematische spreiding. Tegelijkertijd zijn er verbeterpunten in de presentatie en toegankelijkheid van dit aanbod. De gemeentelijke website www.zwolle.nl/natuureducatie wordt gevonden en benut, maar biedt nog ruimte voor doorontwikkeling. Een voorbeeld hiervan is het creëren van een centrale jaarplanning. Momenteel is het aanbod verspreid over meerdere websites en wordt het gepresenteerd door diverse aanbieders, wat voor onderwijsprofessionals onoverzichtelijk kan zijn. Een digitale centrale plek die volledige ondersteuning biedt aan scholen is wenselijk en zou de bruikbaarheid van het aanbod aanzienlijk vergroten.

De versnippering van het aanbod wordt breed herkend en erkend door betrokken organisaties. Tegelijkertijd is er onduidelijkheid over wie de regie op dit vlak zou moeten nemen. Opvallend is dat commerciële zzp-aanbieders van NDE-activiteiten vaak sneller en doelgerichter handelen dan bijvoorbeeld de wijklocaties, die met meer organisatorische beperkingen te maken hebben. Dit vraagt om duidelijke rolverdeling, regie en versterking van de samenwerking, om zo het potentieel van het totale NDE-aanbod beter te benutten.

Nooterhof

Nooterhof is een speler in het NDE werkveld met een geschiedenis. Nooterhof is een historisch landgoed dat gebruikt wordt voor recreatie, educatie en evenementen. Er worden culturele en educatieve evenementen georganiseerd, zoals workshops, tentoonstellingen en natuuractiviteiten, vaak gericht op duurzaamheid en natuureducatie. Stichting Nooterhof is in 2022 door de gemeente opgericht en ontvangt structureel subsidie van €150.000 per jaar (2021-2031). De stichting voert het beheer over park en educatief centrum.

Diverse natuur- en milieuorganisaties zijn hier gevestigd (IVN, Milieuraad, NIVON, LVGA, Thales, KNNV, Zwolle Groenstad) en vormen samen en het Nooterhof netwerk. De huisvesting is tijdelijk, de stichting heeft de gemeente gevraagd de noodzakelijke nieuwbouw mogelijk te maken. Het bestuur van de Stichting Nooterhof heeft in haar toekomstvisie gesteld het Zwolse stedelijk centrum voor natuur- en duurzaamheidseducatie te willen zijn in een ecologisch beheerd park voor alle Zwollenaren en bezoekers uit de regio. De rol strekt zich nadrukkelijk verder dan die van enkel wijklocatie en ambieert de centrale rol van ‘spil die natuur- en duurzaamheidseducatie in Zwolle coördineert, verbindt en aanjaagt’. Deze ambitie is ook naar voren gekomen in de het interview. Tegelijkertijd met deze ambitie is duidelijk gemaakt dat Stichting Nooterhof met de huidige financiering en bemensing deze rol nog niet kan vervullen. Hiervoor zijn substantiële middelen vanuit de gemeente voor nodig. Nooterhof

heeft aangegeven kansen te zien om de regierol die de makelaar van de gemeente nu op zich neemt vanuit Nooterhof te kunnen vervullen.

Groene Loper
Een andere speler in het NDE-netwerk die een toelichting behoeft is De Groene Loper Zwolle. Deze organisatie betrekt bewoners bij inrichting en onderhoud van hun eigen groene leefomgeving. Actie vanuit deze betrokkenheid verbetert de kwaliteit van de omgeving, de biodiversiteit en de klimaatbestendigheid. De Groene Loper Zwolle is gestart in 2014, projectteam bestaat uit o.a. NMO, Landschap Overijssel, Milieuraad + lokale initiatiefnemer. Samenwerkende partners zijn Team Klimaat Actief, Stichting Straatboer, Struikrovers, Stadshovenier Zwolle, de WijKwekerij, Woningcorporaties, IVN en Nooterhof. De Groene Loper richt zich met haar projecten niet op het onderwijs maar op bewoners in het algemeen, en is om die reden niet meegenomen bij de evaluatie van de koers op NME, die zich nadrukkelijk richt op scholen in het po. Wel is duidelijk dat De Groene Loper kansen biedt om NDE-aanbod te verbreden naar andere duurzaamheidsthema's en een brug kan zijn naar participatie projecten rondom groen en duurzaamheid, waarmee het kan bijdragen aan de brede welvaartambitie van Gemeente Zwolle.

Wijklocaties
De wijklocaties in Zwolle vervullen een belangrijke rol in de wijken. Hun primaire functie is recreatief van aard, met educatie als aanvullende component. In de praktijk blijkt dat veel tijd opgaat aan organisatorische randvoorwaarden – zoals contact met diverse gemeentelijke afdelingen rondom veiligheid, beheer en onderhoud – waardoor er minder ruimte overblijft voor educatieve activiteiten.

De locaties zijn sterk wijkgericht en functioneren als sociale ontmoetingsplekken binnen de buurt. In de meeste gevallen is het contact vooral locatie gebonden: bewoners en scholen komen naar de stadsboerderij, terwijl extern werken – waarbij de locatie actief de wijk ingaat – beperkt blijft, mede vanwege beperkte personele capaciteit.

Vrijwilligers vormen de ruggengraat van deze locaties, maar alle stadsboerderijen ervaren knelpunten in het vinden van voldoende en gekwalificeerde ondersteuning. De meningen over professionalisering lopen uiteen: sommige locaties spreken een duidelijke behoefte uit aan meer betaalde krachten om het educatieve aanbod te versterken, terwijl anderen juist waarde hechten aan het behouden van de vrijwilligerscultuur. Hieruit blijkt dat maatwerk en heldere ondersteuning vanuit de gemeente nodig zijn.

Participeren op de wijklocatie
Er zijn in Zwolle verschillende initiatieven waarin participatie op wijkniveau al succesvol wordt toegepast. Een voorbeeld hiervan is het Duurzaam Platform Zwolle, dat laat zien dat actieve betrokkenheid van bewoners bij thema's als energietransitie mogelijk is. Op andere duurzaamheidsthema's, zoals natuur en voedsel, blijft participatie op wijkniveau nog achter. Dit biedt ruimte voor verdere ontwikkeling.

Op enkele locaties is samenwerking tot stand gekomen met organisaties zoals Frion, waarbij mensen met een zorgvraag via dagbesteding meewerken aan het draaiend houden van de locaties. Dit draagt bij aan inclusiviteit en helpt tegelijkertijd bij het oplossen van bemensingsproblemen.

Daarnaast integreren stadsboerderijen steeds vaker meerdere functies op hun terrein. Voorbeelden hiervan zijn de aanwezigheid van deelkasten voor voedsel en boeken, Minimale Uitgiftepunten (MUP's) en samenwerkingen met andere wijkpartners. Deze multifunctionaliteit draagt bij aan de sociale cohesie in de wijk en versterkt het maatschappelijk nut van de locaties. Het laat zien dat stadsboerderijen, mits goed gefaciliteerd, kunnen fungeren als krachtige schakels in een brede wijkgerichte duurzaamheidsaanpak.

Het onderwijs
Het onderwijsveld – van primair tot middelbaar en beroepsonderwijs – vormt een belangrijke doelgroep binnen het NDE-beleid van de gemeente Zwolle. De afgelopen jaren is er actief ingezet op het vergroten van het bereik onder scholen. Uit monitoring blijkt dat het aantal scholen dat gebruikmaakt van het NDE-aanbod is toegenomen. Met name de pilot met leskisten, uitgevoerd door Natuur en Milieu Overijssel (NMO), heeft hieraan bijgedragen. Deze aanpak maakte het mogelijk om niet alleen meer scholen te bereiken, maar ook andere duurzaamheidsthema's onder de aandacht te brengen.

Het doel met betrekking tot het bereik van scholen is behaald. Toch blijven er vragen bestaan over hoe ook die scholen bereikt kunnen worden die uit zichzelf minder initiatief tonen of zich op grotere afstand van een NDE-locatie bevinden. Dit vraagt om aanvullende strategieën om de toegankelijkheid en spreiding van het aanbod verder te verbeteren.

Waar het kwantitatieve bereik van scholen positief ontwikkelt, blijft het verkrijgen van inzicht in de kwaliteit van de afname een aandachtspunt. Momenteel wordt er geen structurele kwaliteitsmeting uitgevoerd. In de praktijk komt het voor dat leskisten ongebruikt terugkomen, terwijl de bijbehorende leerlingaantallen toch worden meegeteld. Dit leidt tot een onvolledig beeld van de daadwerkelijke impact van het NDE-aanbod.

Daarnaast geven scholen aan dat de kwaliteit van het aanbod wisselend wordt ervaren. Er is een duidelijke voorkeur voor bekend aanbod: leerkrachten kiezen vaak voor activiteiten waarvan zij weten wat zij kunnen verwachten, en waarbij voorbereidingstijd beperkt blijft. Structurele integratie van NDE in het curriculum, bijvoorbeeld in de vorm van leerlijnen of thematisch opgebouwd lesmateriaal, blijft tot nu toe achter. Het aanbod wordt nog te vaak ingezet als eenmalige, jaarlijks terugkerende activiteit, in plaats van als onderdeel van een doorlopende leerontwikkeling.

Hoewel de gemeente initiatieven heeft ondernomen om het aanbod beter onder de aandacht te brengen – zoals het jaarlijkse schoolbezoek van de makelaar, de NDE-website en subsidieregelingen – blijkt in de praktijk dat niet alle scholen, en met name individuele leerkrachten, hiervan op de hoogte zijn. Ook wordt vanuit het onderwijs aangegeven dat gerichte uitwisselingsmomenten, bijvoorbeeld rond de invulling van lesprogramma's, helpend en wenselijk zijn.

Bijlage III.V De enquête

De enquête is door 8 belanghebbende uit het Zwolse netwerk ingevuld. Binnen deze groep zitten twee belanghebbende die opvallen, De Milieuraad en OOZ (Openbaar Onderwijs Zwolle). De Milieuraad omdat deze ook input heeft geleverd door middel van documentatie én interviews. Het OOZ valt op omdat dit de enige belanghebbende uit het onderwijs is die reactie heeft gegeven. Hieronder de belangrijkste observaties.

De enquête onder het Zwolse NDE-netwerk geeft een aanvullend en genuanceerd beeld van het veld. Een opvallende uitkomst is de herkenbare focus op het primair onderwijs – een kenmerk dat vaak met NDE wordt geassocieerd. Deze focus neemt af naarmate de leeftijd van de doelgroep stijgt. Tegelijkertijd geeft 60% van de respondenten aan zich op alle inwoners te richten, wat duidt op een bredere benadering waarin ook participatie en recreatie een rol spelen.

Uit de open antwoorden blijkt daarnaast dat er binnen het veld sprake lijkt van een zekere tweedeling. Sommige respondenten merken op dat "de uitvoering van NDE is overgelaten aan de markt", waarbij vooral zzp'ers met creatieve ideeën een rol spelen. Dit roept vragen op over de positionering van het publieke versus het private domein binnen de NDE-infrastructuur.

Wat in de enquête eveneens sterk naar voren komt, is de roep om meer visie en samenhang. Tegelijk wordt benadrukt dat dit gepaard moet gaan met praktische actie. Het Kiemkracht Festival wordt genoemd als een positief voorbeeld waarin aanbod en vraag op natuurlijke wijze samenkwamen. De activiteiten die tot nu toe zijn ondernomen, worden echter vooral gezien als losse successen op de korte termijn, en niet als onderdeel van een langetermijnstrategie.

Respondenten konden in de enquête hun tevredenheid aangeven over de drie speerpunten van het Zwolse NDE-beleid: NDE in de Wijk (63%), Coördinatie NDE (53%) en Communicatie NDE (65%). Opvallend hierbij is dat over het thema 'NDE in de Wijk' relatief weinig concrete input werd gegeven. Wel werd de Stadkamer genoemd als mogelijke spil in dit onderdeel. Wat betreft coördinatie blijkt er een verschil in perceptie: aanbieders in het veld ervaren hier weinig van, terwijl scholen en andere afnemers (de vraagkant) juist positief zijn over de ingezette ondersteuning. Op het gebied van communicatie wordt het directe, persoonlijke contact gewaardeerd, evenals de snelheid en duidelijkheid van handelen. Tegelijk wordt er opgeroepen tot meer zichtbaarheid via social media om het bereik te vergroten.

Verder geeft 62% van de respondenten aan dat de huidige speerpunten te abstract zijn en dat het beleid praktischer moet worden ingericht. Er is behoefte aan sturing op de vragen: Wie doet wat, en waar? In lijn hiermee klinkt vanuit het netwerk een duidelijke wens voor meer structuur: structureel aanbod met structurele ondersteuning, bij voorkeur vanuit één herkenbare locatie of organisatie. Dit vraagt om heldere keuzes, financiële middelen en concrete actie.